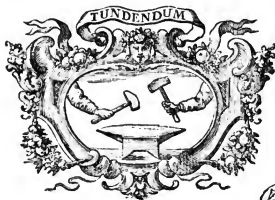

JACOBI GUARINI
AD FERRARIENSIS GYMNASII
HISTORIAM
PER FERRANTEM BORSETTUM
CONSCRIPTAM

Supplementum , & Animadversiones.

P A R S   P R I M A .

BONONIÆ, MDCCXL.

Ex Typographia LAURENTII MARTELLI.
Superiorum facultate .

AUTHOR SUPPLEMENTI
AD AUTHEM
HISTORIÆ GYMNASII
FERRARIENSIS.

*E*odem prorsus pacto, quo M. Antonium Guarinum, sanguinis, licet remoto vinculo, mihi conjunctum, anteaſſo ſeculo, ſupplevit ANDREAS BORSETTUS Patruus tuus, ſupplebo ego tui amicus, ſcripta tua (Ferrantes pralibatiffime) Ille Eccleſiaſticam Ferraria Hiftoriam Guarini ſupplendo complevit: ego ejusdem Civitatis Gymnaſticam a te conſcriptam abſolvam: Ille qua in antiquo ſcriptore deſiderabantur, vel illo jam demortuo, evenere: Ego qua ſe, vel tua ſaltem tempeſtate acciderunt (quaque tu nescio qua

qua mentis oblivione omisisti) adhibebo. Ornabunt, puto, quæ scripturus sum, ea quæ tu scripsisti, tuamque Historiam luculentiorum facient: de quibus gratum mihi te futurum fore putabo: quin pergratum etiam me futurum esse sperabo illis quibuscumque viris, quorum apud te nulla, vel valde exigua memoria est.

Sed age. Cur quæso, tantarum rerum, totque illustrium Virorum, qui Ferrariense Gymnasium illustrarunt, mentionem intermisisti; nec tantummodo antiquorum, sed hac nostra ætate, in dignitate viventium? An tabulæ defuerunt tibi? an Archivæ? Non ergo Ferrariensium rerum moderator es? non Archivi præfectus? Tu omni Ferrariensi doctrina imbutus, omnia sapienter agis, & quæ in obscuro latent suscitantur abs te, ut in lucem prodeant. Debueras igitur quorumcumque, de quibus ego in hac mantissa scriptum faciam, plenam scientiam habere: Ego enim hæc eadem omnia olim a protocollis publicis emunxi, aded ut ipsæ se tibi facile offerre poterant, nec ea tu ignorare debebas: sed aciem oculorum tuorum effugerunt: inquis enim: non omnia possumus omnes. Quod quidem ingenue, sed intempestive fateris. Nam qui de tui parsimonia conquerebantur, te in operis decursu nimium, & penè prodigum sensere: profudisti enim investigationes quamplurimas undequaque dumis septas, atque etate distantes, sed nibilo pro eo, quod instituisti pendendas. Præterea laudationes, præconia, commendationes, titulos, elogia gravissima, ornatissima, & fucata profudisti: notiones ad rem tuam non facientes, opusque tuum ad turgescentiam usque perducentes intrudere satagisti: Nomina, & personas mercenaria, servilis, ac pedisequæ conditionis: Architectos, Sculptores, Pictores; Miniatores, Scriptores, Musicos, Symphoniarcas, Or-

gani-

ganistrias, eosque, qui ad numerum lyra, vel magna, vel parva, ac quocumque alio instrumento eminent, in cathalogum usque, & quidem ingentis numeri, perduxisti. Quid lecytho cum strophio? quid speculo commercii cum gladio? Quid ad rem nostram faciunt? Quid ad Ferrariense Gymnasium tot extranei, Ferrariam tamquam canes ad Nylum permeantes? Ecce, Berseræ spectatissime, ecce id, quo abundasti: Ecce id in quo diminuti ponderis te revelasti, refecando utilia, ubi ubertatis opus erat, atque inutilia ad tui libitum surrogando, ubi finiendi locus fuerat præfigendus: immò & damnosa nonnulla superferendo, quæ Gymnasis famam imminuunt potius, quàm amplificent. Hoc pacto duo, & quidem magnæ molis Volumina construxisti, dum ea, quæ pro uno vix complendo satis erant, in infinitum penè currente rota, protrahere studuisti.

Qua propter, ut Historia tuæ, tibi que morem geram, nihil antiquius in mentem habui, quàm ad illam laudabilius extruendam, periti cultoris vices gerere, ut destruam, & evellam, ædificem, & plantem; atque ità rem tanta utilitatis pro communi Patria sartam tectam restituam. Perlege igitur, o scriptor optime, & mea verba, tamquam ab ore tuo provenientes reputare ne dedigneris. Quæ tu facere debueras suppleo, vel ad ea videnda, pro quibus lippitudine laborasti, conspiciam. naso tuo adapto, & quidem non plana, sed senilia; ut facilius hoc pacto omissa invenias, & res, quas pro nibilo habuisti, in pretio habeas. Dic mihi queso, amabo te: quanti nunc veneunt duo hæc tua volumina? Quanti plurimi, & quidem meritò. Imposterum (hæc addita mantissa pro corollario) maximi venundabuntur. Nonne ergo tibi rem gratam facio, quod res tuas curo? Novum debinc erit Bibliothecarum

carum pensum, ut absque meis vindictis opus tuum incompletum
 censetur. Zugrabit Bibliopole, & Bibliobecariis hoc meum
 supplementum: eritque pro honoris, & integritatis nota, in
 catbalogis qui per Italia ora, & ultra montes circumferuntur
 si legatur = Borsetti de Ferrariensi Gymnasio, cum sup-
 plemento Guarini. Absque hoc symmate, parvipendendum,
 reiiciendumque potius, ac pro mutilo informique libro Opus tuum
 arbitrabunt. Vale.

A D

AD LIBRUM PRIMUM
HISTORIÆ FERRARIENSIS GYMNASII

Supplementum, & Animadversiones.

IN fronte prioris Libri, tabula illa se mihi pag. 1. offert, quæ viriculo insculpta, mediam, penè implet pagellam. Hæc tota pictura est Sacri Concilii œcumenici in Civitate Ferrariz, atque in summo ejus Templo, ab Eugenio IV. Summo Pontifice, anno 1438 coacti, pro Græcorum cum Ecclesia Catholico-romana concordia; quod postea ob infecti aeris contagionem pestiferam, ad Florentinam Urbem pro conclusione translatum fuit. Patres omnes latini, & græci, una cum Imperatore Joanne II. Paleologo, Demetrio fratre, & ipsomet Eugenio Papa sedentibus, additant delineati, sed non qua fieri poterat veritate. Totum opus ad Pictoris libitum efformatum est: Templi majoris constructio, longè distat a vero ædificio, cujus topographia T. 1. l. 4. pag. 336. Borsettanz Historiz exhibetur. Vultuum, species

species nulla est neque in Pontifice, neque in Imperatore. Habentur nummismata maximi moduli, & quidem contemporanea, a quibus vera utrorumque facies desumi poterat quæ hic afferrentur. Quemadmodum enim singulas aliorum subsequentium librorum frontes novis tabulis topographicis, & quidem ad libellam veritatis sculptis exornare Borsetto placuit, ita de veritate curandum erat in fronte libri primi, ne a fabuloso, seu commentitio inventu opus exordiretur.

Acta Concilii Florentini ex Vaticana Bibliotheca collectorem habuerunt Horatium Justinianum, qui illa ex valvis æneis Basilicæ S. Petri (pro eo quod ad res cæremoniales spectare potest) desumpsit, & ex typographia de propaganda publici juris fecit anno Domini 1638. Ibi totius Concilii historia perhibetur, & in altera parte ubi de Græcorum adventu Ferrariam sermo est, totus apparatus describitur rerum conciliarium, quæ incidi debuerant. Ibi Paleologus plusquam semel magno illo galero cuspidato coopertus depingitur, prout in nummismate hic inciso, ex Musæo Nicolai Baruffaldi Ferrariæ, in fronte secundi libri demonstrabimus. Modus, & ordo sedendi, & loci apparatus etiam describitur a Ludovico Maimbourgo satis eloquenter: a quibus omnibus quantum satis erat ad veram pingendam historiam suppletari poterat sculptori, & Historiæ illius compilatori.

Hac igitur fronte illustranda erat Gymnastica Historia in hoc priori libro, non commentitio diagrammate. Sed ut ad Historiam perpendendam accedamus, ad paginam 2. me sisto, ubi de Ferrariæ originibus, deque variorum Scriptorum diversa opinione verba fiunt, ibique hoc primum noto. De Vico Egonum, sive Ananino sermo fit, sed nulla mentio est de VII. Vicis hac, illac per Ferrariensem agrum diffusis. Eorum recordatio in antiquo marmore extat Ferrariæ, & pro totius Ferrariensis historiz fundamento habetur tum a Gruthero, tum a Ligorio, tum a Gaspare Sordio. Poterat Borsetus hos authores, & marmor illud adire: prostat enim in ædibus recordati Baruffaldi, prout etiam a Manutio, & Jacobonio describitur hoc pacto.

C. VALIO
POLYCARPO

Ornamenta. Decurionatus. Inlustratus
a splendidissimo ordine Arimin. Patron.
VII. Vicorum. Item Collegior. Fabr.
Cent. Dendr. Colon. Arim. Item Orna-
menta decurionatus inlustratus a
splendidissimo Ordine Pisfaurens.
Patrono Collegiorum Fabr. Cent. Dendr.
Navic. & Vicimag. Colon. Pisaur.
Plebs Pisaur. ob merita cujus de-
dicat sportulas. Decur. V. itemq.
Collegiis Plebi. 1. dedit.

L. D. D. D. P.

Item de Foro Alieni per Corn. Tacitum Hist. lib. 3. post initium commemorato, testimonium afferri poterat. Vel alia recensenda erat opinio, & quidem non parvi ponderis, nec levioris momenti, nempe Ferrariam non a Foro Alieni, sed a Feriando derivatam; atque ita non Ferrariam duplici RR, sed Ferrariam nuncupandam esse, ex opinione Pyrri Ligorii in libro Originum Civitatis Ferrariz, typis impressi sub nomine *Fragmenti* (quem librum authographum, & completum, non verò acephalum, & mutilum nobis videndum tradidit Joseph Masius Ecclesiz Cath. Ferrariz Mansionarius, & rerum Patriz suz accuratissimus collector) ubi opinio hæc satis valido fundamento comprobatur.

Ad antiquæ Vicoabentinæ Civitatis destructionem progreditur Borsettus pag. 3., & ad translationem Sedis Episcopalis Vicoventiæ Ferrariam, ad bifidas Padi ripas. Ibi Ferrarienses, Padi, seu Eridani accolæ esse cæperunt juxta antiquissimum Vitaliani Papæ in sæculo VII. assertum diploma, cujus mentio est apud Franciscum Petrarcham in Romanorum Pontificum Historia, ejusque breve fragmentum affert M. Antonius Guarinus l. 6. fol. 387. illudque per extensum, & completè in Ferrariensi Archi-

pag. 3.

B

vo

vo servari testatur. Poterat igitur Borsettus, qui hujus Archivi præfectus est, cuique nemo claves contendit, totum hoc Diploma absolute complere, nec non in hoc loco transcribere, nec illud pro signento habere [quemadmodum apud non nullos scriptores habetur] cum mentio illius pro historia sua astruenda satis profutura fuisset illudque non præterire: sed ubi de Vitaliano mentionem facit, integrum totum asserre, hac saltem, fretus ratione, ut curiosi critici [qui tale Privilegium suppositum, simulatumque undique declamant] commodè exhiberi posset tota suspicionis materia, atque ita rationes dubitandi in apertum proferri, ut manifestè deprehenderentur; &, si ratio id postulare, confutarentur.

Omissionem itaque hanc supplendo, in calce hujus prioris libri asseram integrum Vitaliani Papæ Privilegium ex Peregrini Prisciani latebris effossum: mihi enim Archivum Ferrariense penetrare non datur. Nec illud ad præsens, in hac pagina transcribam, ne ab incæpto instituto desectam.

Subditur in eadem Historia pag. 3. Civitatem Ferrariæ *Græcorum, Gallorum, Germanorumque Imperatorum successivè jussis paruisse &c.* Dematur quæso, verbum illud *Græcorum*, nam hoc perperam asseritur, saltem quod sciam. Imperator Paleologus certè tunc cùm Concilio interfuit, nec leges sancivit in hac Civitate, neque populo huic imperavit. Præter hunc, quinam alter Græca corona decoratus, hanc Urbem rexit? nullus profecto. Nec valet dicere, Pelasgos cum Oenotro in Italiam, venisse dominaturos: nam tunc temporis Ferrariæ incunabula, nondum excogitata fuerant, & plura perierunt sæcula, prius quam Ferrariæ nomen invalesceret.

pag. 4. EPOCHÆ (non Ephocæ) erectionis studiorum Ferrariensis Universitatis constituitur sub ann. 1240. sed quo diplomate? quâ authoritate? quonam testimonio? quo publico stipendio? nullo prorsus. Fortasse ex cippo marmoreo P. Pupii, P. Liberti Medici quod Ferrariæ in Ecclesia Cathedrali vixit? Sed unus tantummodò Medicus, quamvis in arte eximius, & fortasse publico stipendio conductus ad hanc Civitatem tunc penè impubem, ad hoc valere non potest, ut omnium scientiarum Universitatis saltem principium construatur. Ultraquamquod, P. Pupius (ut ex marmore ejus cippo docemur) fuerat VI. Vir Augustalis; & si vere medicam artem Ferrariæ exercuerat (de quo maximè dubito) per multa ante sæcula floruerat, nec ad annos Christi 1240
est

est referendus. Ex quo deducendum est, Borsettum hoc Monumentum ad historiam Ferrariensem tantummodò illustrandam, exhibuisse, ut clarè pateret, Ferrariam ante Christum natum, scientia, ac bonis artibus non caruisse, si medicam artem permaximè colebat, ut medicum post ejus obitum, hac honoris sepulchralis memoria celebraret. Ad quod magis comprobandum subdit, & in apertum profert aliud marmor votivum Silvano Sancto dicatum, in quo *de Zofimo Grammatico, de Sergio Menfore, de Petilio Celatore, deque Rufo Musico* mentio est satis clara, nec notis contractis (ut mos erat apud Romanos) sed integris, & completis exscripta: ex quo, ac etiam ex illo verbo *Canabifero* (rationibus ad argumentum nostrum non facientibus) mihi, nonnullisque eximiis antiquariis maxima oritur suspicio.

Ad astringendam scientiarum exercitationem in dicta Civitate, subintrat aliud marmor in fastigio Ecclesie Monialium S. Antonii Abbatis elevatum, cujus inscriptio latè major est, quàm quæ exscribitur: atque ego hic omiſſa supplebo. Hujus Inscriptionis verba sunt, quæ usque ab anno 1697. clarissimo Muratorio transmissa fuere per eximium virum Franciscum Mariam Nigrifolium Medicum Ferrariensem.

FESTO. LABIRI. PRIMGE. DELIO

Imago Puerculi flantis.

Parva sub hoc titulo Festi sunt
Ossa Labir.
Quem afferens fato condidit
Ipse Pater.
Qui si vixisset Domini jam
Nomina ferret.
Hunc casus putei detulit
Ad cineres.

B 2

Quæ

Quæ carmina nullam pro Ferrariensi Universitate materiam præbent: cujusmodi est aliud epitaphium subsequens in eadem pagina 6.

Cernis ut orba meis hospes monumenta locari &c.

Si enim ex hoc Poeticam artem ibi floruisse deduci velit, nullum est fundamentum; nam & in Vicis, & Pagis, nec non rudioribus in locis per orbem incisa quandoque carmina apparent, sed non propter hoc Poësim ibi in deliciis habitam fuisse dicendum est: cum notum, compertumque sit, extra illa loca potuisse hujusmodi carmina exarari: nequè ex eo quòd aliquis in paucorum carminum textura alicubi se exercuerit, dicendum venit, ibi radicatus hujusmodi artem floruisse.

pag. 7. 8. Sequuntur paginæ septima, & octava, in quibus encomia Civitatis Ferrariæ ex optimis scriptoribus desumptæ afferuntur. Suntque, Midendorpius, Merula, Albertus, Ferrarius, Baudrandus, Aretinus, Batraglinus, Erythræus, [nempe Rubeus,] Guarinus, Scaligerus, Bleu, Telez, Vizzanius, Bombacius, Ghirardaccius, & Papadopoli. Præter hos omnes, majoris momenti erant faciendi subsequentes scriptores in celebranda Ferrariæ: nempe Gaspar Hens, Franciscus Patritius, Flavius Blondus, Raphael Volaterranus, Franciscus Scothus, & alii plures.

Igitur Gaspar Hens in suis Italix delitiis, seu in suo Indice viatorio hæc ait, quæ ad Ferrariensem Universitatem pertinent. *Magna pollet nunc temporis nobilium familiarum opulentia, atque Civium locupletum frequentia; nec non celebris est Gymnasio literario publico disciplinarum omnium a Friderico II. Imp. Bononiensium in contumeliam instituto. Franciscus Patricius in Disculs. Peripat. Tom. 2. ad Antonium Montecatium Philos. Cui enim melius labores meos dicarem, quàm ei viro, qui Sapientia Gymnasium hoc Ferrariense, tota Italia, atque orbe celeberrimum, prudentia sua moderatur?* Idem a Francisco Schotto in Itinerario Italix repetitur. Idem a Raphaele Volaterrano, & a Blondo, quos referre piget.

Debuerat igitur Borsettus hæc omni exceptione majora testimonia superaddere; & pro omisissis, ac omnino præteritis habere tot Poetarum carmina, quibus vel nulla, vel modica est fides adhibenda. Scimus enim ad historicam veritatem astruendam, ubi alia abundant testimonia, nihil habere autoritatis poetica figmenta, quæ ad summum verisimilia, nunquam tamen vera reputanda sunt. Meminisse debuerat Author noster carmi-

num

num ad Guarinum nostrum conscriptorum sub fol. 37. nomine Civitatis Veronenfis, quæ potius contumeliz naturam habent, quàm laudis, de quibus suo loco aliquid dicendum remanet.

Incertum est, & nullius roboris fundamentum id quod asseritur de translatione Universitatis Bononiensis Ferrariam. F. Leander prior fuit qui hujus rei mentionem fecerit. Quotquot alii hoc idem scribant, a Leandro id desumere videntur; nec ullus fixam, & inconcussam epocham anni statuit: totum ex conjecturis resultat ambiguis, nullaque de hac translatione certitudo habetur, quia vel nullius roboris fuit, vel momentanea tum Neapolim, tum Patavium, quo non obstante, semper Bononiæ floruit studiorum Universitas, nulla media interruptione, quamvis Imperator toties hoc ultionis genus meditaretur. Vel si aliquando in casu fuit, tunc desit esse quando Universitas Bononiensibus restituta fuit. Ad summum dici posset, Bononiensem Academiam hac illac vagasse, sed postmodum ad priora limina remeasse tunc cum Friderici animus a vindicta recessit. Nullum certe hujus translationis extat firmum documentum, nullum diploma, nullum privilegium; nec in Patavina, nec in Napolitana Civitate, nec apud Ferrarienses. Ignis (proh dolor!) ignis tabularia hæc tria in tribus spectatissimis Civitatibus, eodem tempore dolose consumpsit, ne hujusmodi ultrix memoria apud Posteriores remaneret. Hujusmodi refugio gaudent qui falsa pro veris astruere conantur: ignis voracitatem ream faciunt, qui sit omnino omnia depastus, quemadmodum Bononienses, qui asserunt Theodosianum Privilegium pro erectione Studiorum in illa præclara Urbe (cum illud ostendere nequeant nisi de recenti in Templo D. Dominici exculptum) ab igne infelicitè consumptum collacrymantur.

Sed neque per hoc Ferrariensibus infensus sum. Sit epocha Eorsetiana, prout illi lubet, sit sub anno 1241. sed quid inde? Afferat antiquissima Ferrariæ Statuta in Bibliotheca Estensi servata, quæ aliquod studiorum specimen in hac Urbe demonstrent: ergo Gymnasii publici, & universalis per hoc sufficiens perhibetur ratio? minimè gentium: ad summum aliquem literarum studiorumque cultum in hac Civitate demonstrare valent per conductos Magistros in Grammatica, & Dialectica, seu scientia Juris, & Medicinæ, non vero Studiorum Academiam, seu Universitatem Imperatorio nomine decoratam, de qua in iisdem Statutis mentio erat facienda. Hoc potius municipali indultu tribuen-

tribuendum erat, ne cives otio torperent, atque; ut hoc pacto adolescentes cives Patriam non deferendo, literis, studiisque potioribus commodè vacarent, magistrosque nanciscerentur, a quibus utiliores, ac præstantiores disciplinas percipere valerent: alioquin si privilegio Imperiali munita fuisset hæc Magistrorum, discipulorumque coacervatio, ad cæteras Universitates præclaras, Patavinam nempe, & Bononiensem, Ferraricenses non confugissent, quorum non exiguum numerum illa ætate affluentium notant utriusque Universitatis Scriptores. Si statuta enunciata verè epocham 1264. in fronte perhibent, & ab Opizzone V. condita sint, non aliud dicendum puto; nisi quod Collegium aliquod Professorum institutum fuerit Ferrariz in illa ætate, ad hoc ut uniformi stylo procederent in agendo. Verba ipsamet statutorum hoc clarè demonstrant ad rubr. 114. ubi habetur: *& hoc locum habeat in illis medicis, qui nunc sunt de Collegio Medicorum, & per ipsorum Collegium fuerint approbati.*

Ex quo evidenter dignoscitur Authorem nostræ Historiæ nullum discrimen inter Collegium, & Universitatem posuisse; & tamen satis ampla interest disparitas. Nam Collegium, & jus collegialitatis penes paucos residere potest, & quidem privatos, qui in unum colligere valent quotquot in tali, & tali facultate adscripti sunt, & unum corpus locale efformare sub certa lege ab iisdem observanda. Universitas verò, & Studium generale, non nisi a magno Principe fundari potest, qui privilegiis, gratis, & immunitatibus tales Universitates munire, & cumulare possit; ad hoc, ut illecti scholares exteri, ad locum Universitatis confluant, studiisque operam navando, sub moderatione lectorum eminentium ad hoc conductorum hujusmodi privilegiis perfrui valeant. Ita videmus Universitates per Imperatores, & Summos Pontifices erectas magni nominis honore fulgere, & scholarium frequentia stipari; Collegia verò semper in eodem circulo perseverantia, limites satis brevi circumferentia restrictos habere, & tantummodò a municipibus (exclusis extraneis) efformari. Hinc est, quod in tota Italia rarè habentur verè, & legitimè Universitates: secus verò non pauca Collegia; cum vix ulla sit Civitas boni regiminis, quæ pro suis incolis Collegium aliquod, sive Juristarum, sive Medicorum, sive Theologorum, sive demum Procuratorum, & Notariorum apertum non habeat. Ecce igitur quomodo ex allatis statutorum antiquorum verbis sub fol. 11. & 12. nihil de Ferrariensi Universitate certum appareat,

pareat, sed tantummodò de Collegiis Medicorum, & de Scientia legum ab annis usque 1241.

Multo minus comprobatur assertio circa Universitatem; ex eo quia sub Azzone Principe de anno 1292. nonnulli Doctores floruerint in sacrorum Canonum scientia, per quos pronunciata fuit sententia illa in causa Patriarchatus, de qua sermo habetur ad paginam 12. 13. sub anno 1295. nam Iudices, & Canonistæ per se ipsos Universitatem scientiarum constituere non valent. pag. 12. 13.

Sed insurgit majus argumentum ad comprobendam hanc Ferrariensem Universitatem, dum dicitur, usque de anno 1297. celebratum fuisse Instrumentum inter F. F. Ord. Prædicatorum, & Commune Ferrariæ, in quo de Scholis publicis, usque ad id tempus in Conventu eorundem Fratrum existentibus mentio habetur: ubi apparet pro Commune Ferrariæ a F. F. Dominicanis conductas fuisse hujusmodi scholas ad usum lectorum Artistarum destinatas. Hæc anni 1297. epoca illa eadem est, in qua S. Inquisitionis tribunal Ferrariæ apud eosdem Cenobitas apertum fuit, ut habemus ex Guarino fol. 88., qua de causa xdes scholarum publicarum pro residentia sacrorum Quæstorum, illorumque officio postulatæ fuerunt. Hujusmodi postulatio, & translatio potius pro destructione, quàm pro scholarum constructione timenda est; nam de loco, in quo iterum apertæ fuerint non tam proxima, & sollicita apparet memoria. Ultraquamquod hujusmodi scholæ errantes, & vagæ suspicionem movent, non tam fixas habuisse radices; prout Universitatem decibat. Quæcumque culta Civitas, immò quodcumque Oppidum, & villores Pagi Scholarum habent ornamenta, & subsidia ad erudiendos incolas: sed non per hoc hujusmodi scholæ pro Universitatibus habendæ sunt: & quamvis publicæ quandoque nuncupentur, intelligendum est, publicas esse pro ditione illa, in qua sitæ sunt; adeo ut cuicumque Incolæ petenti præstent apertæ.

Subsequitur satis ampla intercapedo, & lacuna per totam paginam 14., & mediam 15. circa acta hujus assertæ Universitatis; & interim expulsio narratur Catalauniorum a Civitate Ferrariæ, ex relatione Gasparis Sardii: quæ omittenda erat, cum ad rem institutam non faciat; ut hoc pacto ad rem scholasticam citius deveniretur. pag. 14. 15.

Subinde primò se offert mentio Collegiorum, & Artium pro oblatione faciendæ ad Ecclesiam D. Dominici quolibet anno; prout

ex

PAG. 15. ex allato decreto. Sed in relatione hujusmodi Collegiorum, nulla est Universitatis recordatio: quinimmo magis ac magis vilescunt enumerata Collegia, dum una cum vilioribus artibus in medium feruntur; Nescio quid mercenarii sapit ista permixtio, in qua Imperialis majestas Universitatis pessimo odore sedatur *Sartorum. Zipponariorum. Tabernariorum. Calegariorum. Fabrorum. Muratorum. Macellatorum. Caxarolorum. Piscatorum. Sprocanorum. Praconum. Brentatorum. Barbitonorum; & Fornariorum.*

PAG. 16. Recensita Marchionum Etsensium Chronologiâ, & Thomæ de Tordona Judicis Sapientum furiali cæde descripta, quæ ad rem nostram non pertinet [licet studiosè de quodam publicorum documentorum incendio, veluti incidenter sermo interferatur, ad hoc fortasse, ut in illo Acta Universitatis consumpta credantur] tandem ad Pontificium verum, & legale diploma Bonifacii PP. IX. pro Ferrariensi Universitate devenitur.

PAG. 17. Prius verò ad paginam 17. magnum proponitur certamen inter Volaterranum, & Midendorpium circa tempus, in quo eximius Jurisperitus Bartholomæus de Saliceto ad hanc Universitatem regendam fuerit accersitus. Totum hoc jurgium evitari poterat (discrepantia enim inter Authores res nova non est) cum tertium, vicinioremque scriptorem habere possemus, qui res complanare valeret. Adeamus Guidum Panzitrolium in ejus libro *de claris legum Interpretibus*. Hujus primarii scriptoris verba referenda erant, ex quibus error Volaterrani, & Midendorpi convincebatur. Inquit enim l. 2. c. 78. *Sed non multo post, ob funestas Guelphorum, Gibellinorumque factiones, rursus Patria ejectus (Salicetus) Ferrariam secessit, & ubi in Alberti Atesini familiaritatem insinuat, Principi literarum studio persuasit, ut Academiam publicam institueret.* Ergo nulla prius Academia, nulla Studiorum Universitas tunc vigeat, & spes, & ratio studiorum non erat in Cæsare tantum. Id cum ex Bonifacii IX. diplomate, anno 1391. obtentum esset, ipse primus Ferraria Jus Civile profiteri cepit, atque ejus Civitatis etiam jura municipalia condidit. Ecce Salicetus ante annum 1391. Ferrariæ degens apud Marchiones Etsenses: Ecce consilium, & persuasio de instituyendo publico Studio, & ecce tandem municipalia Statuta Ferrariæ condita per Salicetum, ante eundem annum. Ex quibus omnibus dicendum venit per hunc in Juris prudentia tanti nominis Virum, prima Universitatis semina jacta Ferrariæ fuisse, absque tamen ulla Universitatis specie, sed tantum id instar Collegii, &

CONVI-

Convictus; ut aliquo pacto scientiarum notitia, & disciplina initiaretur. Quæ omnia successive amplificationem maximam, susceperunt per Pontificium Bonifacii IX. diploma ab Alberto Marchione impetratum occasione Jubilæi, pro quo impetrando ad Urbem, peregrinantium more, contendit.

Ab hoc anno igitur MCCCXCI. epocha rationabilis, firma, & indubitata desumenda est Universitatis Ferrariensis a Pontificia autoritate institutz. Manifestatur, comprobaturque hoc ex genuino diplomate relato, quod in Ferrariensi Archivo custoditur, & ex Numismate Alberti Marchionis exemplato. pag. 18.
Qua data opportunitate, sculpi poterat in hoc loco integrè pag. 21.
eiusdem Marchionis Imago, quæ in fronte Cathedralis Ecclesiæ Ferrariæ prostat, unà cum Bonifaciano diplomate per extensum, in marmore inciso, (quod verò non ad Studium, sed ad Emphyteusas pertinet) & usque ab antiquo, literis auro distinctis. Hujus Statutz cucullatz, & ad modum Romipetz, exemplum ego afferam; ut cunctis pateat, & rudicatis illius sæculi speciem aliquam ex hoc testimonio, magis quàm a Numismate allato, omnes desumere valeant.

STATUA MARMOREA.
ALBERTI ESTENSIS.
MARCHIONIS FERRARIÆ:
PROUT IN FRONTE
CATHEDRALIS ECCLESIAE.
USQUE AB ANNO
MCCCXCI.
PERHIBETUR.

Ceteroquin in Apostolica Constitutione, nulla mentio est de
Academiae restauratione, sicuti neque de autoritate Imperiali,
qua pius fulcitam eandem Universitatem credere conamur,
quod certè eidem valdè proficuum fuisset. Silentium hoc in-
re tam gravi, studiosè tribuitur per Borsettum Pontificis indi-
gnationi, cò quia Fridericus Imperator per plures annos Eccle-
siam

sam vexaverat: quod si veritati ianiteretur hæc assertio, non minus injuriosa esset continua, & percrebra vox, qua buccinam sonant cum Authore nostro tot alii, qui non distinguunt æra lupinis, & quanti honoris foret Imperatoria institutio verè, & fundamentaliter probata hujus Universitatis, penitus ignorant. Non valet itaque opinio, neque conjectura hujus magnificentiz: immò injuriosum esset; si nos loqui velimus de re, quam ipsum Pontificem studiosè præterisse suspicamur.

Hoc pacto fixa radice hujus Universitatis per Bonifacianum, diploma sub anno 1391. ea, quæ successivè perpendenda remanent in Borsettana Historia faciliùs approbabitur; cum non nisi quæ vel de factò fuerunt, vel sunt, sit ille adnotaturus. Et sic de admissione priorum Lectorum: de translatione scholarum ad xdes Franciscanas, & Dominicanas: de affluentia Scholarium, & Doctorum ad hoc Gymnasium, omnia in probatis habebimus, laudabimusque. Nonnihil tamen dubito claudicare posse narrationem de Oratorio SS. Cruci dicato; dum dicitur, quod antiquitus ad usum scholæ inserviret, tamquam pro supplemento ad xdes contiguas Sacrorum Quæstorum. Certè in hoc loco non antiquissima sedes fuit Confraternitatis illius, nam alibi, ab antiquissima origine, munera sacra adimplevit, donec intercedentibus sacris Quæstoribus, publica via, quæ ab Ostio majori antiquæ Ecclesiæ S. Dominici exordium fumebat, & ad viam publicam, Stabulorum nuncupatam, procedebat, interclusa fuerit, & ad hoc caput, in Oratorium hoc transformata: juxta allegata per Antonium Perinatam M. S. Hist. Ferrariæ sub anno 1427.

pag. 22.

Exhibetur modo Sigillum Universitatis Juristarum a Baruffaldo præbitum. Optimum sanè, & sincerum monumentum: sed de tempore, quo hæc Universitas hujusmodi sigillo uteretur, nihil profus proponitur: & tamen ex tribus stemmatibus in eo sculptis aliquid interpretandum veniebat, & specialiter ab illo ad sinistram Estensis stemmatis collocato, in quo Gryphi ala, & pes demonstratur, & Scholarium Juristarum Prioris insignia perhibentur. Optimi & diligentis scriptoris munus erat perquirere, cujusnam gentis signum hoc esset: simile enim illi stemma publicè prostat in marmorea projectura domus cujusdam ad fenestram, in via S. Gregorii, in qua degit Dominicus Franciscus Naselli Notarius. Hoc erat inquirendum, & sciscitandum ab incolâ, & domino ejusdem domus, & ita de tempore, & no-

pag. 24.

mine ejusdem Prioris, seu Rectoris Scholarium Universitatis Juristarum notio indubitata percipi poterat, ut magis, ac magis historia veritati inniteretur.

pag. 25. Nullum dubium, Collegia enumerata antiquissimæ originis esse, & erectionem, immò omnem cogitationem de fundanda Universitate antecedere: & sunt hæc prima fundamenta, quibus comprobatur, studiorum semina viguisse Ferrariæ. In Statutis Collegiorum enunciatorum unicè desideratur mentio libri *Statutorum misericordia*, Collegio Notariorum de anno 1534. ab Hercule Duce II. traditi, ad expensas graves, & intolerabiles evitandas in construendis Processibus, pro causis tam Civilibus, quàm Criminalibus, Pauperum. Codex horum Statutorum depositus fuit in Archivo Collegii Notariorum, tamquam pro lege observanda; estque chartaceus. Modo verò, si non idem Codex, saltem alter a multis annis transcriptus, in Archivo secreto Vaticano servatur, ab hinc anno 1711.

pag. 28. At quænam hæc in scientiarum omnium Universitate penuria Grammaticæ? In pag. 28. adnotatur supplex libellus Francisci de Campania, qui enixè postulat facultatem, & locum docendi Grammaticam. Auditur, & approbatur per totum Magistratum; daturque illi facultas se, & familiam suam conducendi, habendique domum pro scholis, & habitatione familiæ suæ. Hæc admissio pro bono nomine Ferrariensis Universitatis erat omittenda; nam inter scientias, quæ in Universitatibus solent ex Cathedra conclamari, enumeranturque ab eodemmet Borsetto in calce paginæ 23. Grammatica locum non habet. Prædicator suos habet hæc scientia, ferulas, & scuticas, non verò demonstrationes magistrales, & disputationes substantiales e suggestu. Itaque destituta Ferraria hujusmodi magistro, opus erat, ut postulanti aures præberet, ac ædes pararet longè a publico Gymnasio distitas, ne dissonus puerorum clamor, & stridor minervam Professorum ex Cathedra proclamantium inturbaret: quare documentum hoc, utpote ad Universitatem nihil attinens, meliori consilio præteriri poterat.

Non pari passu expungendam judico admissionem Joannis de Finottis, ejus supplicatio exponitur; nam hic verè erat Doctor, & Bononiæ professor cathedraicus, qui Gymnasio Ferrariensi maximè prodesse poterat: atque idèd si acceptatus fuit cum tota sui comitiva, Patres conscripti optime se gesserunt. De Finotto testimonium satis laudabile habetur in Alidosio.

Infu-

Insuper de Petri II. Bojardi Ferrariensis. Episcopi depositione, nihil dubitandum. Acta Concilii Ferrariensis illum adnotant sub hoc nomine: *Petrus olim Ferrariensis*. Nihil de causa depositionis notat Libanorius: sed Annales Ferrarienses Minoritani illum crimine læsæ majestatis damnant. Fuerat enim ipse Petrus unus ex fautoribus Azonis Estensis, Aldobrandini filii, contra Nicolaum ex Alberto Marchione natum, verum, & legitimum successorem in dominio Ferrariensi. Propterea Petrus ob hoc facinus, satis superque probatum, depositus fuit, sed non per hoc exauguratus. pag. 30.

Guarinus Veronensis, Orator præclarissimus, conductus fuit anno 1436. ad habendas lectiones in hoc Gymnasio per quinquennium, quod prorogatum etiam fuit anno 1441. ad aliud quinquennium. Ita Borsettus. Hoc unum superaddendum erat, ex hoc documento, omnes illos (nec quidem paucos numero) erroris convinci posse, qui liberè, & constanter asserunt, Guarinum a Summo Pontifice Eugenio IV. Ferrariam advocatum fuisse, occasione Concilii Generalis in hac Civitate coacti anno 1438. utpotè qui cum Græcas literas apprime calleret, posset hoc idiomate Græcos Patres alloqui, & interpretari. Concilium coactum fuit, ut diximus, anno 1438., & Guarinus fuerat jam ad Ferrariensem Cathedram conductus anno 1436. pag. 31.

Quod insuper Veronenses meditati fuerint revocare in Patriam Guarinum, faciliè credendum est; nemo enim, ut alios dicit, se ipsum pauperem facere studet: sed non opus erat, immò inutile, & frustraneum, integram illam Elegiam Veronensium transcribere, qua revocabatur: nam Ferrariensibus per maximè contumeliosa est, præcipuè ubi dicit de Ferrara.

Que solita est Ranæ dumtaxat habere loquaces &c.

pag. 33.

Cui contumeliaz per carmen magis contumeliosum respondet Guarinus hoc pacto: pag. 35.

Desine jam putridas lymphas, Ranæque loquacem

Objicere; aut civis quæ emit assis aquas &c.

Nil pejus de Ferrara scripsissent infensissimi illius hostes; ac si unica esset hæc Civitas, in qua Ranarum stridor audiretur, vel pro plaga Ægyptiaca habenda foret hæc Ranarum frequentia. Borsetto parcendum judicarem, si hujusmodi testimonia typis evulgata, & publici juris facta jam fuissent, atque idèd non ita facile latere possent; prout est simile injuriosum carmen Petri Antonii Massei Societatis Jesu; qui in Epistola Ferrariâ Bononiam,

scrie

scripta ad P. Aimum Madium hæc ait pag. 131.

Dic, Ferri, qua nomen habet, me vivere in Urbe;

Hic ubi ranifico semine bullit humus.

Sed carmina Veronensium manuscripta in antiquo Codice latebant, nec oculis omnium patere datum erat, nisi Borsetti sollicitudo illa è tenebris hausisset; eò maxime quia Author idem, centena encomia pro eadem Civitate sub pag. 6. suorum carminum de Cpli salubritate prædicaverat. Expediebat igitur illa, omittere potius, quàm ternas paginas ignobili hac Elegia conspurcare.

pag. 36. Brevitatis studiosus Borsettus, pauca dicere instituit de Concilio œcumenico Ferrariæ habito anno 1438. sed quatuor, & ultra paginas implendo totam describit historiam, quæ a tot Authoribus enarratur, & ab iis præcipuè, quorum munus est Conciliaria Acta describere, & quorum plures enumerantur in calce, paginarum 36. 37. 38. 39. Addere poterat insuper Imagines sculptas, quæ ab Horatio Justiniano referuntur, quæque propositæ brevitati nihil, vel parum nocebant; ut citius ad Nicolai Estensis obitum se conferret.

pag. 40. Sed inutiliora sequuntur, & sunt vigintiduo (o res stupenda !) vigintiduo epitaphia in obitu Nicolai Marchionis Estensis, per varios Poetas, ut plurimum ignoti nominis, conscripta. Hæc implent paginas totas 41. 42. 43. 44. 45. & 46. Excipienda tantum veniunt, quæ per celebrem Titum Stroziam, & Guarinum, dictata fuere: cæteroquin alia singula erant silentio prætereunda, utpotè superflua, nihil novi relevantia, & stylium penè barbarum redolentia.

Subdendum verò erat ad pag. 40. Statuam equestræ Nicolai March. Estensis, fuisse utique publico decreto designatam, sed non prope Palatium communis collocandam. Prior erectionis locus fuerat in medio majoris Plateæ: deinde, non multos post annos, translata fuit una cum illa Duci Borso dicata, ad locum, in quo usque ad præsens tempus conspicitur è regione prospectus Ecclesiæ Cathedralis.

pag. 47. Magis, ac magis patet ex Consilio habito per Reformatores (melius Moderatores) Studii, usque ad annum 1442. hanc Ferrariensem Universitatem, umbram potius Studiorum prætulisse; nondum enim generale Studium dicebatur, prout patet ex allatis verbis ipsiusmet decreti. Firmatis postmodum illo anno Moderatoribus, eliminatis Pædagogis, ac falsis Grammaticis; nec non

non assignata dote pro Lectorum, & Professorum stipendio : tunc verè Studium Ferrariense Universitatis generalis nomen condignè assumpsit, & Scholarium affluentia cepit amplificari.

Ad hanc Studiorum materiam non pertinet mentio tam diffusa felicitis dormitionis B. Joannis de Taufiniano Ferrariz Episcopi : atque eò magis voluptuosa hæc narratio apparet ; quia in documento allato ejus obitus, in libro memoriali descripto, nulla Studiorum Ferrariensium memoria recensetur. pag. 51.

Similiter, narrato Marchionis Leonelli obitu, qui quidem condignè describitur, carmina illa Italica ejusdem Marchionis sub silentio prætereunda erant ; tum quia alibi a Collectore Poetarum Ferrariensium referuntur ; tum quia ad res Universitatis Studiorum non pertinent. pag. 54.

Dum fit enumeratio Lectorum Juristarum, & Artistarum ex antiquo informi Rotulo anni 1450. unà cum adnotatione salarii iisdem assignati, poterat aliquid singulare juxta famam talium Lectorum superaddi. Et præcipuè tunc, cum mentio fit Joannis Fratris Ord. Min., qui est nonus in ordine Artistarum, dici poterat, hunc eundem fuisse ex nobili familia de Canalibus, ac sua manu Librum Annalium Ferrariensium exaratum in Bibliotheca Estensi servari, quorum apud plures antiquos Scriptores mentio est ; cujus libri titulus hujusmodi inscribitur : *D. Borso Duci Illustrissimo . Joannis Ferrariensis Ord. Min. Theologi clarissimi Annales libri Illust. Familia Marchionum Estensium.* pag. 56.

Prosequitur illibata narratio rerum scitu utilium usque ad annum 1463. tunc cum S. Catharina de Vigris, Joannis Ferrariensis filia, Bononiz obdormivit in Domino die 9. Mensis Martii. Quidquid sequitur, omitti poterat, tamquam ad Universitatem Ferrariensem nihil attinens, cui non auget decus hujusmodi narratio e Codice Bononien. desumpta. pag. 60.

Ad annum 1465. majori verborum apparatu describi debuerat translatio Ludovici Carbonis de Ferrariensi ad Bononiensem Cathedram ; ut ibi Rethoricis, & Poeticis lectionibus operam daret. Hoc enim indurium fuerat magnæ tanti Viri insignitatis. pag. 62.

Quoad Statuta antiquissima Collegii Theologorum sub anno 1467. (non 1647.) F. Czfariion ille (non Czfarius) fuit maximæ autoritatis Vir : publici enim carceris in Juris Palatio pius ædificator dicitur a Guarino pag. 45.

Subsequuntur Statuta Juristarum, quorum, sicut & Theologorum, non summarium, seu rubricam, sed per extensum me- pag. 70.
lius

lius erat verba facere: cum enim non omnibus pateant, sed ut plurimum in pluteis Priorum eorundem Collegiorum reposita delitescant, in hoc loco publici juris deveniebant; & Historia Gymnastica magis, magisque roborabatur, si totus eorundem Statutorum textus, saltem in calce Operis, integer recenserebatur.

pag. 77. Post doctorem lauream Columbino Columbo per Fridericum III. Imperatorem collatam anno 1469. superaddi debuerat alia, huiusmodi collatio facta Ferrariz ab eodem Imperatore anno 1483. favore celebris Antonii Tebaldei Poetæ Ferrariensis. & Cesare Torto Asculano in suis carminibus Italicis adnotata. fol. 89.

pag. 78. Optimè se gerit Borsetus in Ducis Borfii obitu, sepultura, & epitaphiis describendis: hoc tamen ad tanti Principis laudem sufficere debuerat, absque eo quòd integra pagina impleretur Guarini Senioris carminibus, a quibus Gymnasii historia nihil novitatis lucratur.

pag. 80. Ratio historiarum postulat, ut a primordiis suis res, & documenta ad recentiora tempora procedant, descendantque: sed Author noster retrocedens ab anno 1473. ad 673. more cancrorum retrogrado, antiqua documenta resumens, vetustissimos, incertosque narrat eventus, majori indagine dignos, asserens polygraphiam antiquæ Civitatis Ferrariz ex Mario Equicola desumptam, quæ omnia læsoti molesta minime futura censeat, sed cum ad Ferrariense Studium nihil pertineant, prorsus inutilia sunt iudicanda.

pag. 81. Sed quoniam Niventi pag. 81. mentio fit, saltem Author noster hoc superaddere debuerat, quod Cinthius Gyraldus in una suarum Sylvarum suavissime cecinit:

*Debes Principibus tuis, Niventum,
Etsens tibi quos dedis propago:
Quod quondam tu humili jacens palude
Parvi nominis, & minoris ortus,
Ipso studio, ac perenne cura
Effers hoc mage nunc caput superbum,
Claras Ansonis soli inter Urbes,
Vilis quo magis, ac magis fuisti &c.*

Hoc unum satis erat ad Ferrariz primordia, & incrementa significanda.

Verùm non omnino vacua, & inutilis authumari potest tota, & ampla hæc de origine Urbis Ferrariz narratio: dum ab illa expe-

expeditus Author, ad transactionem, seu commutationem, sive conventionem immediatè, & subsequenter progreditur inter Duce[m] Hercule[m], & Commune Ferrariz super facto publici Studii: nihilominùs paucis verbis expediri poterat hujusmodi philacteria, & hoc pacto ad ea, quæ studiorum Universitati conferre-bant, citius, & absque lectorum animi alienatione ad punctum deveniri, resumendo antiquiorem Rotulum lectorum, vernacula lingua conscriptum.

Adnotanda erat hoc loco, nempe in rubrica hujus memo-pag. 93. rialis, vox illa *Almo*, quæ cum usque ab anno 1474 huic Studio adjuncta reperitur, præscriptionem habet satis latam, & quasi immemorabilem annorum usque nunc penè tercentorum, atque ideò non ita facile impugnanda venit ab iis, qui malè sentiunt de hujusmodi inscriptione.

Vox illa *Rotulus*, seu *Rosulum*, quæ frequens est in hac historia, significat Cathalogum Lectorum, & Professorum Universi-tatis; quia antiquitus singulis Lectoribus in exordio Studiorum, dabatur quædam Charta involuta, non verò plicata (& volumen propriè significabat) in qua descripta reperiebantur nomina le-ctorum, materia legenda illo anno, & dies præscripti ad legen-dum in totius anni decursu, ut ita præsto essent, & parati ad eorum munus adimplendum, prout Universitatis Moderatores in Rotulo monebant, statuebantque.

Locus erat hic sermonem faciendi, saltem obiter, de Bidellis, seu (ut latinius loquamur) de Servis Universitatis. Borsettus in tota Historia sua vel nihil, vel parum de iisdem, hac illac interferit incidenter, sed non quantum operis mensura, & inten-sio requirit. Hic igitur de hocce Ministro nonnulla super-addam. Bidellus est famulus Universitatis, ad quem spectat præ-providere, & providere quæcumque in Scholis ad Magistros, & Pro-fessores, sive Scholares pertineat, ad hoc ut singula, quæ in Scho-lis agenda sunt, rectè, & tempestivè succedant. A Magistratu Universitatis, vel a Scholaribus, vel a Professoribus, juxta mo-rem, & consuetudinem Regionum, eligitur: semper verò Ma-gistratu approbante, statuto illi salario, seu honorario, sive tan-dem strenis munificis per anni tempora juxta publicas functiones scholasticas, & secundum consuetudinem Regionum; hæque Prop-inz appellantur. Veste scholastica, ad instar brevis togæ viola-cæ, utitur in publicis Studiorum conventibus, in quibus semper cunctos præcedit; Baculo honorario argenteo, pro signo Univer-

statis, ad lxxviam onustus. Unaquzque Universitas, five unumquodque Collegium, vel Theologorum sit, vel Juristarum, vel Artistarum, suum peculiarem habet Bidellum ab aliis sejunctum, qui in incedendo præcedit juxta præcedentiam Collegii, cui inservit. Curandum est, ut corporis habitudine conspicuus sit, & omni deformitate carens, ut decorè omnia, quæ sibi conveniunt, peragat, atque perficiat. Si latinam linguam calleret, optimum ornamentum illi esset; nam quandoque invitare debet hoc sermone Lectores, & Scholares ad propria munia peragenda: ubi si barbarè, & incomptè verba promeret, risum fortasse in suo munere movendo, majestatem operis perturbaret. Quamvis servile sit ejus ministerium, attamen officiosè tractandus est: in ejus enim ore stat omne verbum circa frequentiam, sedulitatemque Professorum, & Scholarium. Ipse verò omnibus obsequentem se præbere debet. Demum promptus, solers, officiosus, tempestivus in omnibus, & per omnia esse studeat, prout decet esse illum, penes quem tota Studiorum ratio posita est. De origine hujus nominis *Bidello* plura afferunt Octavius Ferrarius, & Ægidius Menagius in lib. *Orig. ling. Ital.* quos referre piget. Nemo enim illorum rectè divinat.

L I B R I T R I M I

F I N I S.

AD LIBRUM SECUNDUM HISTORIÆ FERRARIENSIS GYMNASII

Supplementum, & Animadversiones.

Elebris disputatio de Immaculata Deiparæ pag. 97.

Virginis Conceptione, utique Libri secundi exordium illustrat, sed Universitati Ferrariensi nihil prodest. De facto in Palatio Ducali agitata fuit inter Theologos Thomisticæ, & Scotisticæ sententiæ, qui octingenti circiter, numero, ceu classico acciti, ab Italiz Urbibus Ferrariam, tamquam ad disputationis arenam, convolarunt, nostris Doctoribus, seu Lectoribus spectantibus tantum, & audientibus unica vice Vincentium Bandellum, ex gratia, in Scholis publici lycei conclamantem.

Adhuc in ancipiti lis est, an pro honore habenda fuerit associatio pag. 98.
facta a Doctoribus utriusque Collegii, Juristarum nempe, & Medicorum, cadaveri Marchionis Nicolai Estensis capite obtruncati, tamquam perduellionis rei, die 25. Septembris 1475.

D 2

Certe

Certè martyribus, ac illustrioribus Reipub. Viris honor iste non denegatur: sed rebellibus, valdè dubitandum.

pag. 100. Eftenſum Imperium non aded amplum erat tunc, quando promulgatum fuit hoc decretum de non confugiendo ad alias Urbes pro laurea doctōrali obtinenda, ſive literis operam navando. Amplificatum fuit ſub Alphonſo I. atque iterum ſub aliis Principibus. Igitur tunc temporis, nempe anno 1485. exiguum erat dominium reſpectivè ad hanc præſentem ætatem. Quapropter non ita amplificari debuerat tale Imperium; vel de ſecunda, & tertia amplificatione, quæ ſub hoc argumento non cadit, nihil prorsus erat dicendum.

pag. 102. Statuta Collegii Artium, & Medicinæ Doctōrum per Summarium exponuntur; quod minimè conveniens erat in Hiſtoria tam ampla, & ſpecifica unius Univerſitatis, quæ methodus ab Authore non ſervatur in deſcriptione Statutorum Univerſitatis Scholarium in hoc eodem volumine a pag. 364. ad 437. quibus integer liber conficeretur. Sicuti in Conſtitutionibus ejuſdem Studii ad pag. 255. recenſitis ſummarii methodus non adhibetur, quemadmodum & dumtaxat in Statutis Collegii Theologorum, Juristarum, & Medicorum, parſimonix cauſa, obſervatur: quod ægrè paſſuros lectōres fatetur & ipſe Author. Sed excuſatio hæc cum nimium ſtudioſa videatur, (dicit enim, ſe ita ſacere optimè duxiſſe ob rationem eorundem Statutorum totius Univerſitatis, ne recordatio eorum oblivioni daretur) non attendenda reputatur, ed quia alia etiam Statuta huic damno ſubjici poſſunt. Si melius conſultus fuiſſet Author, in integrum, ſeparatumque Volumen, ſingula hæc Statuta compegiſſet, & ad calcem totius operis pro mantiffa, legere illa volentibus exhibuiſſet, abſque eo quod leſionem continuatam operis illa turpiter deformaiſſet. Solent hanc meliorem methodum ſervare Scriptores rerum huiusmodi; prout videre eſt in tractatoribus rerum hiſtoricarum huius ſaltem temporis, quibus ſeriem actorum, & rerum inſigniorum hac diverſa documentorum farragine interfecare non lubet. Solent etiam huiusmodi ſtylo procedere J. Conſulti qui Summaria, & documenta probantia, ſeorſim reponunt.

pag. 117.
118. 119. Ecce iterum novus Proceſſus adamuſſim tranſcriptus, novumque integrum nobis referens teſtamentum Ludovici Pacchiarini, favōte Univerſitatis Ferrarienſis, cum ſubſtitutionibus, & quibuſcumque clauſulis, juxta Notariorum ſtylum, appoſitis, ad hoc, ut edoceantur Lectōres Collegium Doctōrum Juristarum Ferrarienſem pa-

trona-

tronatum habere, & jus præsentandi in Archidiaconatu Ecclesiæ Cathedralis Ferrariæ. Tota hæc provincia breviter expediri poterat, si referens originem, & fundationem ejusdem patronatus, Author Lectorem ad calcem totius libri remisisset, ubi in regre tota testamentaria tabula rescripta fuisset.

Transitus celeberrimi F. Ludovici de Valentia a Ferrariensi ad Patavinum Gymnasium, non adeo pro Ferrariensibus honorificum negotium est; ut tanto Ducalium literarum apparatu describi promeretur. Hæc est argumentatio quædam logicalis, quæ de minori ad majus sepiissime habetur: atque hinc probatur prioritas, & excellentia Gymnasii Patavini supra Ferrariense.

Quod autem in primo ingressu ad lectionem Patavinam Ludovicus de Valentia celeberrimam disputationem Theologicam cum Jo: Pico Mirandulano instituerit, hoc in Patavini Gymnasii decus resultat: non enim omnes Scriptores contemporanei concordant, hujusmodi disputationem habitam fuisse Patavii: aliqui enim volunt (inter quos Joannes Perinatus in MS. rerum Ferrariensium) hoc evenisse Ferrariæ in Cœnobio, sive in Templo S. Mariæ Angelorum.

Remanet expungenda ex hoc loco Epistola, sive Decretum, Ducale, pro immunitate Scholarium a Gabellis, & Datis, eò quia, cum stylo barbaro, & lingua vernacula conscriptum sit, melius in fine libri locum suum in colluvie similium rerum obtineret. Quod hic pro quocumque alio documento in corpore librorum hujus Historiæ millies inserto, dictum sit, ad hoc ut nusquam amplius hæc adnotatio sit repetenda.

Supplex libellus Moderatorum pro mercede postulata ob labores, quos in lyceo moderando impendebant a Duce Hercule jure ac merito rejectus est, ob vilissimi animi indicium. Hæc recordatio in hoc libro non erat inferenda; nam omnia, licet vera, non expedit quandocumque narrare: imò prudentis est animi, ea sub silentio præterire.

Subsequitur oblatio Cereorum, quæ quotannis fiebat Massario fabricæ Ecclesiæ Cathedralis in diebus solemnioribus: quæ oblationes tractu temporis obsoleverunt. Cur verò Borsettus ad hanc asseruendam veritatem in medium afferat Decretum a Paulo Constabili Sapientum Jud. de anno 1454. die 24. Mali editum, penitus ignoro; cum in hocmet decreto, in triginta tres rubricas distributo, nusquam mentio appareat Ferrariensis Universitatis. Quapropter hoc quoque documentum, tamquam inutile, & penitus voluptuosum, rejiciendum judico. Circa

pag. 132. Circa pretium libræ Marchefanz, & solidi pariter Marchefani, non bene divinator Author noster. Alia erat libra Marchefana, alia de auro in aurum, alia demum platealis; ad cuius proportionatam rationem imminuebatur pariter pretium solidorum, ex quibus libra componebatur. Libra Marchefana erat aurea, & ad instar medii aurei Veneti hodie vulgati commercii, cuius intrinsecum pretium, ex auri penuria tunc temporis desumptum, ad quindecim hodiernorum Juliorum valorem ascendebat. Libra Marchefana de auro in aurum erat eadem, sed effectiva, & numerata, atque przsens, cuius valor nunquam in eodem statu permanebat; sed modò aug:batur, modò imminuebatur, juxtà mercatorum, & platearum negotia. Quidquid tamen esset in ea valoris, vel majoris, vel minoris, erat in contractibus numeranda, ratione libræ effectivæ; non verò aucti, vel imminuti pretii. Demum libra Marchefana platealis erat argentea, & manualis, ejusdem quasi pond:ris, ac libra Bononienfis effectiva, sed aliquid magis, non verò ad trijulium hodiernum Romanum perveniens. Alia ratione etiam dicebatur libra Marchefana platealis illa, quæ, juxtà valorem diurnum mercatorum, per plateas erogabatur, modò augendo, modò imminuendo illam: non erat verò moneta hæc numerata, ita ut, si quis dixisset, vendò tibi pannum hunc pro tribus libris platealibus, & non essent numeratæ istæ libræ, intelligendum erat pretium opinione vel auctum, vel imminutum modo negotiatorio.

Solidi item pari passu libræ correspondebant. Solidis triginta componebatur libra aurea Marchefana: solidis totidem, plus minus, libra Marchefana numerata, & effectiva, seu de auro in aurum: & solidis sex, & semis libra platealis. Totum discrimen erat in valore solidorum, qui non ad obulum hodiernum sunt referendi. Duplicis naturæ erat solidus, communis zneus, & solidus idealis, seu phantasticus. Æneus tamquam pro hodierno obuli pretio sumebatur, sed ex quinque quadrantibus, adeo ut quintans assis unum solidum, seu nunc obulum, componeret. Solidus verò idealis vario modo sumebatur. Unaquæque libra suum solidum habebat; dicebaturque solidus libræ Marchefanz aureæ, solidus libræ de auro in aurum, & solidus libræ argenteæ; & isti solidi ad valorem quinque obulorum, seu hodierni semijulii, vel quinarii ascendeant. Tota hæc ratio monetarum, & specificè libræ Marchefanz, disputata habetur per Hieronymum Giacharium J. C. Lugien. in ejus Consilio in materia Mo-

neta

netâ Marchesana, atque Beneplaciti Ducalis. Nec non plura habentur apud Bernardum Davanzati in ejus dissertatione *delle Monete*, & apud Gherardum de Nafello MS. *delle Monete Ferraresi* apud me.

Citiùs expediri poterat narratio Additionis Herculez ab Hercule Duce II. constructæ, & fabricæ zd̃is illorum de Guarinis. Membra Elegiz ad hunc locum reportata cum historica narratione non concordare quis non videt? Præterquamquod non omni laude digna videtur manifestatio rei domesticæ satis angustæ apud Virum aded̃ insignem, familiz adeo illustris, nec non de optimis studiis optimè meritum; cum paulo post de honorario 600. Ducatorum Christophoro de Albericis Ticinensi assignato, sermo habeatur. pag.132.

Super omnes quascumque adnotationes in hoc volumine insertas, verè una digna cedro illa est, quæ de Peregrino Prisciano tam disertè, & eloquenter loquitur. Utinam quæcumque alia in hoc libro afferuntur, documenta tanti momenti essent, & tam opportunè, & eleganter conscripta. Servantur Prisciani Opera, pro majori parte, in Estensi Bibliotheca: nonnulla etiam hîc Romæ in Bibliotheca olim Slusiana. pag.136.

Unicè referendum erat quantum Capitulorum concordatorum inter commune Civitatis, & Alphonsum Ducem; hoc enim ad Studium pertinet: quamvis pro meliori & Studii, & Ducis honore esset reticendum, ed̃ quia, non obstante nova Ducis sponfione, minimè servatum fuit. pag.144.

Concrematio scamnorum narrata pro gaudii argumento a Scholaribus, tamquam res vel parvi momenti, vel nullius honoris, & dignitatis, erat omninò omittenda. pag.147.

Item tamquam ad Universitatem Studiorum pro nihilo pertinentia, reticenda erant bella patrata inter Julium II. Pontificem, & Alphonsum Ferrariz Ducem. pag.148.

Gloriosa utique mentio est de magno Cælio Calcagnino pro Patria Historia scribenda deputato. At Prisciani onus de Ferrariensi Historia conscribenda ubi nam locorum remansit? Anne hæc provincia a Prisciano deserta fuit? Nequaquam. Ergo magna orta fuit dissidentia, ne Prisciani monumenta valerent; atque ita hoc idem argumentum Calcagnino assignatum fuit. Sed Historia Calcagnini pari passu, ac illa Prisciani, processit. Utriusque scripta magna in parte deperdita sunt, & per fragmenta tantummodo reperibilia. Calcagnini incomptæ chartæ, nullo

lo servato ordine, apud Albertum Pennam olim Ferrariz servabantur: deinde in Bibliotheca Card. Imperialis reposita fuere; sed parùm ad Ferrariensem Historiam texendam accommodata.

pag. 154. Singulare certamen tanta solemnitate descriptum inter Nicolaum de Auria, & Christophorum Guasum, Ferrariz initum, anno 1529. erat omnino silentio mandandum, & eodem pacto refecanda erant carmina Gabrielis Ariostii. Pia quoque Authoris animadversio, & exclamatio, qua Ariostii carmina interfecat, erat reticenda: quæ omnia extra argumentum veniunt judicanda usque ad integram pagellam 160. & ultra.

pag. 164. Non possum quin laudibus cumulem relationem Privilegiorum tum Juristis, tum Artistis Ferrariensis Universitatis collatorum a Carolo V. Imperatore, dum Bononiz moraretur. Hæc sunt vera, & ingenua Universitatum documenta, quæ nullum patiuntur obicem, & nomen amplificanti. Quemadmodum mentionis de solemnî coronatione magni Ludovici Ariostii hic verè locus est; ut controversia illa obrunderetur, quæ hujus honoris tantum Poetam expertem constanter apud nonnullos scriptores asseverat. Nonnulli item de loco coronationis contendunt: alii Bononiam volunt, alii Mantuam. Communiter sapientiores pro Mantua stant. Hic quoque locus erat Ariostii sepulchrale monumentum, atque epitaphia reportandi; non verò ad usque librum tertium, quasi extra ordinem, transferendi.

pag. 182. Sed quid ad nos torum Angliz schisma tam prolixè descriptum? Abundanter dictum foret, si stylo contractiori usus fuisset Author noster: nam Bernardus Davanzati scriptor Etruscus, qui Cornelianum laconismum adeo diligebat, tanta, & talia, & tam luculenti calamo de Anglicano schismate non exaravit. Utique verum est, quod Henricus Rex de rei exitu vehementer sollicitus, celebriorum Europæ Universitatum suffragia emendicavit, & Cælius Calcagninus Ferrariensis Canonicus per quatuor epistolas in hoc argumento partem habuit: sed per hoc non evincitur, postulata fuisse suffragia a Ferrariensi Universitate. Erat Cælius Henrico addictissimus, antequam Rex ille ab Ecclesiæ unitate recederet, & in causa se declarat fuisse, in quadam Epistola ad Regem conscripta. Per modum autem consilii si ipse solus advocatus fuit, totam Universitatem advocatam fuisse, non satis probatur.

Refecetur quæso tota hæc verbosa descriptio vitæ, morum, studiorumque Danielis Fini. Vis utique fuit iste, omni laude dignissimus

simus, sed locus iste non erat illi statuendus, cùm nihil ad rem præsentem faciat. Si Borsettus Bibliothecam Scriptorum Ferrariensium scribere instituisset, occasio hæc, & tempus optimè assentirentur huic narrationi. Ad summum, mentione facta Viri tam illustis, debuerat reponi calamus; & ad alia utiliora pro hoc Studiorum argumento transitus fieri.

Sed ad pejora procedit Historia: recenset enim in fine Libri secundi obitum Jo: Antonii Regilli Pictoris de Pordenone; ut subinde reditum Card. Hippolyti Estensis Ferrariam e Gallia, die 6. Augusti 1539. describat, currente magna annonæ penuria: propter quam idem Cardinalis ingentia subsidia Ferrariensibus elargitus fuit. Sed ad Historiam Ferrariensem universalem; non verò ad res Studiorum hæc sunt pertinentia; & non alia fortasse ratione in hoc volumen inferenda duxit Author, nisi ut illud magnæ molis elaboraret. pg. 191.

Hoc unum pariter remanet in hac pagina 192. & 193. animadvertendum (omissis quæ in dicendo irrepsere plasmata, nempe *Jure merito pro Jure & merito, Præstio pro Præstio, Seculi pro Seculi, Muretti pro Mureti, Admoverimus pro Admoneremus*) circa Regillum Pictorem ibi commemoratum; hunc non accersitum fuisse Ferrariam, ut parietes Aulæ Estensis pingeret, sed tantùm ut Aulæ pararet, seu delinearet pro texturâ. Carolus Rodolphus clare loquitur in elogiis Pictorum Venetorum T. 1. pag. 107. & seq. = *Per commissione ancora del Duca Ercole II. di Ferrara, che inteso quanto fosse Gio: Antonio pronto nel disegno, lo stimò a proposito per dividere alcune invenzioni per tesser arazzi (avendo a quest' effetto condotti di Fiandra Tessitori) si pose a comporre molti disegni, traendo le invenzioni dall' Odisea d' Omero, degli errori d' Ulisse, allor che partendo dalla vinta Città di Troja se n' andò lungamente vagando il Mare, provando varie avventure ec.*

Intanto il Pordenone sollecitato dal Duca, gli convenne passare a Ferrara, pensando ivi dar fine a' Cartoni incominciati, ove ricevuto con molta umanità, gli fu assegnata casa, e le dovute provvisioni. Ma in pochi giorni sovrappreso da improvvisi dolori, terminò la vita con dispiacere del Duca, che vivamente si condolse per la perdita di uomo così eccellente: il che fu cagione, che l' opera non ebbe il suo fine, non essendovi alcuno, che fosse bastevole a seguire la maniera da lui tenuta ec.

Seguì dunque la morte del Pordenone in Ferrara il 1540. negli anni di sua vita 56. e per quello fu creduto, di veleno, cagionatogli dagli

*dagli emuli suoi, credendo quella esser molto amata, e favorita del
Duca ec.*

*Gli furono ordinate dal Duca sontuose esequie, onorando la virtù di
tanto pittore ec. Non gli fu eretto particolare sepolcro, come il Duca
aveva pensato di fare ec.*

SECUNDI LIBRI

FINIS.

AD LIBRUM TERTIUM HISTORIÆ FERRARIENSIS GYMNASII

Supplementum, & Animadversiones.

PAULI Papæ III. adventu Ferrariam inci.^{145.193.}

pit Gymnasticæ Historiæ Lib. III. & eodem
ferè pacto, quo superiores libros superva-
caneis rebus amplificavit, ita & hunc quæ-
sitis, ac mendicatis documentis redundare
facit. Expeditus itaque ab anno 1539. ad
1543. transitum faciens, & adventu Papæ
jam exposito, ad descriptionem Palatii di Bel-
vedere se convertit, ubi quidquid ars, &
poetica facundia ministrare potest, totum,

in ejusdem palatii, & viridarii pictura impendit. Sed quorum
hæc? Ut postremis quinque tantùm verbis paginæ 195. pergran-
de opus illud enarret: *Aloysium Essensem Infantem, Herculis*
Ducis Filium, cum sexaginta prima nobilitatis Scholâribus, Pontifici
ingredienti obviam fuisse, ut claves Civitatis Summo Pontifici of-
ferret. Cæterùm de palatio, deque viridario illò jam cantaverat

E 2

vates

vates, nempe Cælius Calcagninus, Ludovicus Areoſus, & Scipio Balbus (a Borſetto non commemoratus), a quibus & vera, & verifiſimilia amœniſſimi illius loci deſcripta fuerant, abſque eo quidd hinc iterum in ſcenam prodirent.

pag. 198. Locus erat (occaſione referendi obitum Cælii Calcagnini, & publicam Bibliothecam ab eo inſtitutam apud FF. Ord. Prædicatorum Ferrarię) mentionem faciendæ ingentis copię Codicum manuſcriptorum, qui huiusmodi Bibliothecam aſtruebant. Eorum Inventarium conſcripſit Jo: Hieronymus Monferratus Cælii alumnus, & manu propria conſcriptum ſervabatur apud Albertum a Penna Ferrarien. donec Romam ad Card. Imperialis Bibliothecam, cum aliis propemodum infinitis Ferrarienſium rerum Codicibus tranſmiſſum fuit. Hoc unum ſingulariter ex allato Inventario apparebat, Codices manuſcriptos Bibliothecę Calcagninę ad numerum 3584. aſcendiſſe, inter quos Peregrini Priſciani Hiſtoria Ferrarienſis eminebat, undecim tomis magnę molis comprehenſa, atque ipſius Cælii nova Ferrarię Hiſtoria ad tertium uſque volumen perducta; ſed adhuc non abſoluta.

pag. 200. Anno 1554. PP. Societatis Jeſu primùm Ferrariam incoluere: quod utique verum eſt. Ad Vniverſitatem Ferrarienſem hoc non attinet. M. Antonius Guarinus loco citato, ſatis clarè loquitur, & de hac re verè ad Hiſtoriam ſuam pertinente latam mentionem facit, quæ in Hiſtoria Gymnaſtica ad nihilum valet; prout ad nihilum relatio illa de Calvino, qui mentito nomine *Montu d' Apeville*, è Gallia Ferrariam venit, ut Renatam Ducis Uxorem doceret, ac in prava hæreſi confirmaret. Carmina Lavezzolii ad rem non faciunt; cùm ſeminam laudent omni vituperatione, quo ad Religionem, digniſſimam. Fuga Calvini potiùs erat collacrymanda, eò quia per illam Ferrarienſibus ablatus honor, & gloria fuit, quæ evenire illis poterat, ſi iniquiſſimum Hæreſiarcham candenti ferro inurere, & ſignare in faciem iſdem contigiſſet.

pag. 202. Extinctio ſeminum Calvinianę peſtis, conſilio Patrum Soc. Jeſu, de recenti, tunc Ferrarię incolarum tribuitur: quod negare non audeo, neque in controverſiam adducere. Sed longa illa P. P. ejuſdem Societatis nomenclatura omnium ſæculorum, qui Patriam Ferrariam incoluere, ſtudioſa nimis videtur, nec tam faciliter toleranda. Præterquamquod nonnulli etiam deſunt ex illis, qui debito honore fraudati omitti non debuerant, inter quos Jo: Baptiſta Montanus, Hieronymus Brutturi, Hippolythus Pal-

Palmerius, Hippolythus Severius, Antonius Villa, & alii recentiores, & inter vivos degentes, quorum mentio desideratur.

Sequitur testimonium, & iudicium Universitatis Ferrariensis pro admittenda Societate Jesu in Galliarum Regno, de quo fusc scribit laudatus Bartolus Ital. l. 3. c. 11. quod testimonium erat Sorbonæ Theologis exhibendum. Tota hæc narratio honorificentissimè locum habet in hoc libro: sed non fuit unica Ferrariensis Universitas, cui postulatum fuerit hujusmodi testimonium. Pariter hæc petitio facta fuit Bononiensi, & Patavinæ Universitatibus, necnon & aliis Italix; prout Acta earundem Universitatum testantur.

Si Author de equestribus Ferrariensium rebus loqui instituit, pag. 205. set, procul dubio relatio ab ipso facta in hoc loco de *Monte Ferronia*, de *Castro Gorgoferusa*, de *Templo Amoris*, & similibus ludicris luctis, spem lectorum implevisset: nam Ferraria Civitas in hac studiorum palestra excelluit, & magisterium habuit, atque ob torneamenta, magni nominis ubique fuit proclamata; prout Jo: Baptista Adrianus testatur in Florentina Historia. Verùm ad quid de armis sermo, ubi de literario Gymnasio unicè verba habenda proponuntur? Sed nondum finis.

Musica ars subinde laudatur, & Ferraria tamquam Theatrum pag. 207. musices commendatur, non in virorum tantummodò, sed & mulierum, & sanctimonialium excellentia, necnon in Theatrorum multitudine, amplitudine, majestate, & magnificentia.

De novis Scholis, immo de situ quarumcumque Scholarum, pag. 208. in unum collectarum in Palatio Paradisi, ubi nunc usque degunt, optima, & rationabilis mentio est: sed de Parzia S. Clementis, sub qua idem Palatium, jure parochialitatis subjicitur, non communis sententia est. Alii namque volunt, esse tale Palatium sub cura, seu in contrata (ut aiebant) Ecclesiæ Parochialis Vicarialis Pomposianæ, quæ S. Agnetis V. M. nuncupatur; ut apparet ex Instrumento venditionis ejusdem Palatii anno 1586. in hoc eodem libro inserto ad paginam 218.

Notandum hic venit, Oratorium vetus Societatis Rosarii venerabilibus in hæreticam pravitatem Animadversoribus anno 1614. traditum fuisse, quod minimè respondet assertæ fundationi Oratorii S. Crucis in eodem loco, seu prope, de quo loquitur Author noster sub anno 1448. f. 23. sed hoc non omitendum ratio postulabat, ut de restauratione illarum ædium sermo haberetur, facta per modernos, recentioresque Inquisitores, & ut

- & ut antiqua non satis fidelis inscriptio iterum proponeretur examinanda. Nova interim insurgit narratio de obitu Petri Castagne Medici Hispani, cui commissa fuit cura, ut pestilentiali morbo correptis mederetur: quapropter ejus supplex libellus exhibetur Jo: Antonio Rondinello Sap. Judici porrectus, in quo arcani sui dispensationem profert. Ast hic neque lector, neque laurea insignitus in Ferrariensi Universitate reperitur; quapropter nihil ad rem publici Studii documentum hoc pertinere clarè patet; atque eò magis, quia ex tali supplicatione Author potius circumforaneus, & empyricus Medicus, quàm verè Doctor judicandus venit: & quia Circulatores tamquam Universitatum filii spurii recensentur, ideo in hac tam celebri non erat admitendus, nec de eo tam magnifica amplificatio facienda.
- pag. 213. Inscriptio Hospitii illorum, qui peste corripiebantur, & a M. A. Guarino L. 6. f. 454. adnotatur, hodie Ferrariæ extat in muro cujusdam cellæ lignariæ prope publicum majorem carcerem, ad quem aditus patet per viunculam nuncupatam *delle Forche*. Fortasse ibi translata fuit a Villa Cassanz, tunc quando Hierocodium destructum fuit.
- pag. 216. Funera duo, Maximiliani Imperatoris, & Caroli Galliarum Regis, ad studia nostra non pertinent; ideoque expungenda, & ad Historiam Ferrariensem universalem transportanda; necnon etiam in calce libri reponendum erat totum Instrumentum venditionis Palatii Paradisi nuncupati.
- pag. 227. Fames universalis in Italia omitti poterat, atque ita pariter excidium paratum a Judæo Manasse in Alphonsum de Banchis, pro quo idem truculentus Judæus morte turpissima damnatus fuit.
- pag. 218. Alii funestissimi eventus in hac pagina describuntur, nempe fames, & hyemis rigor; obitus Co: Alphonfi Estensis Tassoni; mors, & exequiæ Ducissæ Mantuanæ; strepitus ad tumultum B. Beatricis II. Estensis in Monasterio S. Antonii Abbaris; timor, & tremor Alphonfi Ducis; & tandem (quid plura?) ejusdem Ducis exitus lacrymabilis, ejusdemque privatum funus, & sepultura. Quorum omnium hunc postremum eventum satis erat ut narraret; cùm cætera extra argumentum nostrum evadant.
- pag. 229. Sed, ubi loquendum est, tacet Borsettus; & ubi silentio opus est, verba profundit. Narratis incassum antecedentibus eventibus, ad devolutionem Ducatus Ferrariensis ad S. Sedem Apostolicam devenitur, sed unica, & quidem brevi periodo, habens se author excusatum de hujusmodi compendiosa parsimonia, eò quia apud

apud Scriptores origo hujus devolutionis satis liquet: sed non in aperto fortasse erant alia supernarrata? Ferrarienses Historici nihil horum tacent, & tamen in hac Gymnasiologia diffuse exponuntur. Cautè tamen loqui voluit in re tanti momenti, ne serò nimium dixisse pœniteret. Citò itaque ad Ferrariensem Studiorum Universitatem transitum facit sub Pontifice Clemente VIII. de Bono regimine, de Centumviri, de Rotæ Signatura, deque administrandi optima ratione, præcipitanter loquendo; donec ad Privilegiorum confirmationem datam Scholaribus, & Doctoribus anno 1600., totum diploma in hoc loco recensendo, perveniat.

Epocha originis Academiz Intrepidorum ad annum 1601., non ^{pag. 231.} verò 1600. est reducenda; & loco Theatri ad S. Laurentium, substituendum venit Theatrum in prospectu magnæ Aulæ, seu Curtilis Principum Estensium, in quo Fabula illa piscatoria Alcei ab Antonio Ongaro elucubrata, mirifico apparatu acta fuit anno 1614. fuitque repentino incendio consumptum anno 1660. Theatrum verò ad S. Laurentii nobilissimæ familiz de Obizzonibus a Jo: Baptista Aliotti paratum, pariter repentino incendio vastatum fuit anno 1679. Jacobus Mazzoni Philosophus eximius Patriam habuit Cefenam, non verò Forum Livii, ut videre est apud plurimos Scriptores, & de recenti apud Vivian. *Monumenta Illustr. Gallia togata.* f. 79.

Pro dote Academiz Intrepidorum assignata fuerunt scuta centum sub Alexandro PP. VII. sed redditus iste dimidiatus fuit a Card. Imperiali tunc Legato Ferrariæ anno 1691. qui medietatem ejusdem assignavit pro salario Linittz in Collegio Nobilium, Penna, modò (ut mihi referunt Ferrarienses) abolito.

Recensentur quoque in hac pagina aliz Academiz diversi ^{ge. pag. 232.} generis, tum antiquæ, tum recentes, quæ Ferrariæ viguerunt, & vigent; sed non omnes veræ Academiz sunt nuncupandæ. Diferunt Academiz a cæteris litteratorum hominum, & a conventibus, in quibus ad placitum de re literaria disseritur; prout sunt *Silva*, & *Vinea*, nec non *Theologia Moralis*, ac *Matheseos*.

Crambes illa Francisci Patritii millies recocta usque ad nau- ^{pag. 233} seam, circa Poetas Ferrarienses, adeo antiqua est, & assentatione plena diebus nostris, ut fastidium moveat iis præcipue, qui lege vivunt nova, non veteri: atque ideo poterat omitti.

Quidnam est hæc collectio Centonum? elegantius dici poterat ^{pag. 234} *Scenorum*. Centones enim sunt vestes multiplici panno contextæ
juxta

juxta illud Juvenalis sat. 6. *Intravit calidum veteri Centone Lupanar.*

- pag. 244. Ab hac pagina usque ad integram 254. divertit iter Borsettus, & de magno Poeta Ludovico Ariosto verba profundit, decem implendo paginas epitaphiis, carminibus, & controversiis, seu quæstionibus ad laudem ipsius, totam narrationem complendo cum pictura sepulchri ære incisa, atque hoc pacto miscellaneorum scriptor evadit. Huic magno Poetarum Epicorum Italix Principi, locus datus antecederet ad paginam 230. sub anno 1494. satis erat; pro eo quod satis erat ad Gymnasticam Historiam illustrandam. Si verò rerum Ferrariensium diarium Borsettus exarare sibi in mentem proposuisset, de hoc, & de tot aliis Ferrariæ eximiis Poetis per seriem annorum conscribere poterat: sed cum nihil penitus ad præfens institutum faciat hæc magni Ludovici tam verbosa mentio, erat omnino omittenda, & alicui scriptori Bibliothecæ Scriptorum Ferrariensium relinquenda. Fateretur tamen Author, se viam divertisse, sed hoc summis labiis fateretur per modum dubitandi, dum dicit pag. 254. *Modò in viam, si tamen divertimus, revertamur.* Si hæc non est diversio, neque erit illa proverbialis dictio, qua aliquem (nos Itali) qui longius a proposito digressus sit, perstringimus: *Saltar d' Arno in Bacciglion: Passar da Pomposa a Milano.*

- pag. 264. Collegium a Card. Serra meditatum, cum complementum suum habere non potuisset, omittendum erat: quæ enim infecta sunt, malum consilium proponentis denotant.

- pag. 265. OEconomica descriptio, & status Studii, quamvis utiliter hic exponatur, nimium tamen minutatim describitur, & nullo penitus historico modo servato, cum qui ista legit, potius libros calculorum percurrere videatur.

- pag. 267. Item Collegium Romanum per hereditatem Manfredam in Urbe erigendum, enuntiandum veniebat tantummodo, & si documenta ulla proponenda erant, prout tot, & tanta hic recensentur, reponenda erant, ut jam diximus, in calce libri: nam, etsi casus quandoque evenire possit, ut hujusmodi Collegium erigatur in Urbe, & fieri hujusmodi substitutio favore Civitatis Ferrariæ quandoque possit, documenta in integrum erunt exhibenda: & tunc aliquo modo essent valida; sed illorum enunciatio historico modo facta non admitteretur, nisi validis probationibus suffulta.

- pag. 274. Collegium Campionis Patavii, hac tempestate, saltem pro Ferrariensibus desertum est: sed cur tanta jactura? Propterea condigne

dignè in hac narratione collacrimatur Borsettus, quam opto, ut Ferrarienses audiant, & quandoque ad pristina jura redire satagant.

Non ita optimo consilio idem Author totam originem Tribunatus Ferrariensis hoc loco describit. Nil magis dici poterat a Scriptore Ferrariensis Historix ex professo: Pigna, Sordio, Giraldo, Faustino &c. Cum igitur nihil, vel parùm ad Studiorum argumentum hæc narratio, seu potius hæc disquisitio, pertineat, laudabiliter omitti poterat, & hoc pacto absque hac asiatica digressionem procedebat Author, res studiorum tantummodò adnotando, & in lucem edendo.

Verba tamen ejusdem disquisitionis perlegendo, & conjecturas omnes approbando, ad illud transeo, ubi de Residentia Judicum, & Magistratus XII. Sapp. in contrata S. Romani Martyris existente tractatur, asserendo illam contiguam Ecclesiæ. Veriùs dictum fuisset, si hanc eadem e regione, & in prospectu dictæ Ecclesiæ positam extolli scripisset, nempe ad angulum palatii Juris communis, ac in pede turris, supra quam carcer turris, & inde Archivum Notariorum seu Registrum insurgit. Proce-
debat hæc Residentia ad usque initium porticus viz S. Romani, ubi modò patet Caupona satis celebris, in qua [cum latus satis longum & latum habeat] vestigia in parietibus non nulla adhuc apparent antiquæ senatoriæ Majestatis. Hoc habemus ex authenticis probationibus in Statutis diversarum Artium Ferrariæ existentium.

Epigramma Cæli Calcagnini, nisi illi apponatur titulus, & argumentum saltem præsumptivum, nihil penitus significat ad probandam residentiam Magistratus in magno Curtili Principum Esensium.

Frodo; non significat aggerem, seu propugnaculum aquarum ad ripas fluminum, sed communiter usurpatur ad significandam naturam aggeris ab aquis penè diruti, & lacesciti. Ista percussio, seu erosio facta ab aquis decurrentibus, & ab eorum impetu in aggeribus, id efficit, ut propugnacula, & aggeres ipsimet subigantur, macerentur, & ut ita dicam, excorientur, nudique evadant, & quocumque sustentaculo destituti; adeo ut, impetu aquarum facilimè corruant. Ista erosio itaque appellatur *Frodo*, non verò ipsi aggeres. Ejus derivatio ethymologica magis Italico idiomate, quam latino, explicari potest; nam ex verbo *Frolo*, quod significat *Macer* derivationem habere nemo inficari potest.

F

Per-

pag. 281. Perperam crediderunt qui abrogationem duorum Lectorum primæ sedis, absque Studii, & Universitatis detrimento fieri posse dixerunt, atque eo magis, quia hujusmodi Lectores extranei, & non hujus essent Provinciæ. Hi enim sunt, quorum ope viget nomen, & fama Universitarum. Debuerat igitur huic assertioni superaddi, necessitate cogente; nam extrema necessitas omnem decoris, aut famæ titulum superat.

T E R T I I L I B R I

F I N I S.

AD

AD LIBRUM QUARTUM:
HISTORIÆ FERRARIENSIS GYMNASII

Supplementum, & Animadversiones.

I verum est, quod nemo inficiari potest, le- pag. 187.

Æuram Summæ Rolandinæ adscriptam fuisse uni ex Notariorum Collegio; ut illa, statutis diebus, in ædibus ejusdem Collegii haberetur, rem istam nullo pacto ad Ferrariensem Studiorum Universitatem pertinere unusquisque fatebitur; quia negotium sejunctum est, neque ad publici Studii provinciam attinet; cum suas præcipuas leges habeat, sua stipendia ex visceribus rei nota-

rix, non autem ex massa publica Universitatis, & suos Præfules ex Collegio Notariorum assumptos; quod evidenter patet ex moderna restauratione Collegii, & Cathedræ Rolandinæ habitæ, anno 1717., prout loquitur Inscriptio in eadem Collegiali ædificatio nuper incisa hujusmodi, videlicet.

F 2

D.

D. O. M.

ÆDEM hanc nobili Collegio Notariorum Ferraria pro comitiis habendis destinatam, quam clarissimis monumentis illustraverunt. Petrus Nigrifolius Praeses, qui intermortua jam diu Summa Rolandina lectionem restituit 1631. Philippus Hieronymus Bartolus, a quo illud præcipue impetratum est, ut Habreorum Acta judicialia, & Curia Judaica arroganter instituta aboleretur anno 1708. Daniel Bartolus non degener filius, per quem lectio Rolandina noviter excitata fuit Anno 1724. Dominicus Nallius, qui illud obtinuit, ut Massarii nomen in Praesidis titulum pro bocce Collegio immutaretur. Joseph Maluccellius, cui non parum Curia debere fateatur, ob Judiciariam, Instrumentariamque Praxim typis aditam. Joseph Lombardus, qui Taxas pro Judicum, & Notariorum salariis, & mercede respectivè sancitas usu mandavit. Novis ornamentis in splendidiorum formam D. D. Proconsulum, caterorumque Assessorum approbatione Dominicus Barnaffaldus Collegii Praeses amplificari curavit.

Anno Domini MDCCXXVII.

- pag. 226. Vel de Hæreditate Leonia erat omittenda mentio, vel ille Hæres substitutus erat enunciandus; vel qui hoc tempore tali gaudet hæreditate, quæ per hoc videtur in defuetum abiisse.
- pag. 288. Deleatur pariter verbum illud *Terzaria*, ad significandam tertiam temporis partem, qua in singulo anno frequentantur cathedralis a lectoribus usurpatum, & pro illo substituatur potius *Tertiarium*: & subsequenter scribatur: *pro uno quoque Studii tertiariorum*.
- pag. 302. Insigne, & memorandum primo aspectu videtur decretum compromissionis pro controversia juridica inter Carolum Emanuelem II. Sabaudix Ducem, & Rempublicam Januensem: sed eventus non ita commendandus. Re enim infecta, & nunciis retrocessis, nullum causa habuit exitum; nec Doctores Ferrarienses ullam scimus pronunciasse sententiam.

Pre:

Preces P. P. Congregationis Somaſchæ non exauditz pro redditu ^{pag. 304.} augendo ad uſum Collegii Clementini, nullius momenti habendz ſunt; ideoque nequẽ hîc erant adnotandz: nam ſi de ſingulis precibus, quz quotidie Principibus porriguntur mentio eſſet faciendâ, in infinitum procedere conaremur.

Quæſo: cur in fine Conſtitutionis pro ſalariis Lectorum, ^{subne-pag. 319.} citur locus, annus, & typographus? non niſi certè, ut ſi quis illam emere cuperet, ad huiusmodi typographum accedere valeret; ſed alias incolit oras. Adnotatio hæc ſatis ſuperque vileſcit. Poterat liberè etiam ſubdere. Venit obulum unum: de fide propria male ſentit Borſettus, atque ided testimonium irrefragabile ſubneſcit.

Collegium Penna ad argumentum Univerſitatis Studiorum non facit; eſt enim (vel potius fuerat) privatus Cæius Adoleſcentum, pro convictu: nihilominus ſupplendo omiſſa, addam Inſcriptionem, quz totius huius Collegii hiſtoriam demonſtrat: eſtque adhuc in fronte ædium ejuſdem Collegii marmore inſculpta, & elevata.

D. O. M.

JOSEPHO RENATO CARD. IMPERIALI LEGATO.

Quod hoc Collegium Nobilium Penna, ſummo Civium, & exterorum bono crexeris, atque alia tam multa, & præclara, brevi ſex annorum, totidemque menſium ſpatio compleveris. Templo, Arisq; Deo reſtituſis. Diſciplina in Episcopatus temporario regimine firmata. Cathedrali ſacra ſupelleſtili ornata. Egenis liberalitate cumulatis. Veſtigali liberulorum ejus cura ſublato: areis nummis deterioris notę eliminatis. Antiſ Communisatam proventibus. Viis publicis lapide ſtratis. Cloacis Urbis, & Agri Aquaductibus expurgatis. Prolatis mendicantium adibus. Nova Platea exornata. Opificiis inveſtis. Archivo innumeris ſabulis, & foro legibus inſtrutto. Qua licet miraculo propiora geſſeris, magis adhuc ſui ipſius miraculum fecis, virtutibus omnibus, copioſo ſadere in unicum Virum ſociatis. Ut grati animi obſequia perenni monumento ſeſtarentur effuſis lacrymis, & Voſis, abeunte proſequenti. Co: Antonius Federicus Novara Index, Magiſtratuſq; Sapp. publico decreto P. P. Anno Domini MDCXCVI.

Post

Post hæc subdendum venit, hujusmodi Collegium Penna ab Alberto fundatore ita nuncupatum, qui titulo Marchionis a Rege Poloniz decoratus fuerat, hoc anno 1738. omnino clausum, & destitutum esse: ob rem judicatam in Romanæ Rotæ Auditorio, ni fallor, favore Joannis Pennæ, ejusdem Marchionis Alberti hæredis.

pag. 320. Ornamentum stemmatum desit esse post obitum sapientis illius Viri, qui hujusmodi decoramentum promoverat; adeo ut nemo imposterum ad hoc dispendium, post lectorum discessum, animum inclinaverit.

pag. 325. Huc usque, & non ultrà procedendum erat in sermone de controversia orta inter Bononienſes, & Ferratiensſes, ratione præeminentiarum pro Universitate studiorum. Cætera testimonia, usque ad pag. 336. penitus inutilia arbitranda sunt, cum jam singula in Votis J. Consultorum, & in Relationibus Francisci Mariz Nigrifolii typis editis, & S. Congregationis exhibitis, diffusè habeantur. Non est hic rationum, seu juris locus: superabundanter usque ad hunc locum stylus processerat. Remanebat unicè; ut quod de lata Romæ sententia, & de favorabili decreto emanato die 22. Octob. 1702. pro Ferratiensibus, adnecteret ea omnia, quæ in dicta pag. 535. subjungit, usque ad integram rei judicatæ approbationem, & non ultrà, ut hoc pacto sufficienter Lector de orta controversia, de rationibus allatis, & de sententia lata, more historico instrueretur.

Tota hæc Inscriptio in laudem Antonii Musæ Brasavoli insignis sua tempeſtate medici, materiam præbuit; ut integrum Volumen. a Hieronymo Baruffaldo efformaretur; ad hoc ut [ita Clemente XI. PP. postulante] controversiæ tunc obortæ inter Universitatis Moderatores compesceretur. Scripsit itaque Baruffaldus Volumen illud italicum *Commentario Istórico ec.* typis jam editum instante Hieronymo Brasavolo Palatii Pontificii Archiatro, & Rodolpho pariter Brasavolo Scholarum piarum Sacerdote de Brasavolarum familia, & laudati Hieronymi Archiatræ ex fratre Nepote, qui Ferrarix diu commoratus, opus hoc completum Romano Pontifici subjecit, ut probata videret, & germana ea, quæ in marmorea tabula pro Antonio Musæ descripta fuere. Quibus omnibus idem Summus Pontifex consideratis, de Authore illius Voluminis, summa dignatione, exclamavit; Bene scripsisse: Vigore cujus approbationis, Tabula, unico tantum verbo in clariorem formam superaddito, restituta fuit suo loco, non contra cathedram in schola Artistarum, prout scribit Borsetus, sed in prospectu majoris oſii ejusdem Scholæ.

pag. 347. Utique digna, & decora est commemoratio Josephi Vaccarii: fuit

fuit enim adolescens eximii Ingenii, & magnæ doctrinæ Philosophus: nec non Poeta, omni laude celebrandus: sed satis erat, ut hæc omnia de tanto Viro gloriosa dicerentur. Ecloga Dominici Travini nimia est, & lectorem inutiliter a propostita historia divertit.

Seminarii veteris translatio ad nova habitacula in Burgo novo, pag. 352. ad Universitatem Studiorum nihil pertinet; ideoque & nimis studiosa narratio omitti poterat.

Lectura Sacræ Paginæ excitata fuit, cum usque ab anno 1615. pag. 353. silvisset. Superaddi debet: & primus Lector in hujus Cathedræ renovatione prælectus fuit Hieronymus Baruffaldus Doctor Collegiatus, cujus mentio in hoc loco videtur omiſſa, nescio quo casu, cum alioquin de eodem opportuna recordatio in subsequenti anno videretur facienda. Ope enim ejusdem Baruffaldi, Ephemerides Studiorum Ferrariensis Universitatis ab anno 1725. initium sumpserunt, & usque ad totum annum 1730. feliciter prosequuntur sunt. Quarum Ephemeridum usu res omnes, & prosperæ, & adversæ Ferrariensis Universitatis in lucem prodibant; adeo ut in illis tota illorum annorum Historia [quoad res studiorum] tamquam in promptuario reposita invenirentur; juxta annorum, mensium, & dierum seriem: quod pro integra efformanda historia proficuum esset valde, si postquam cessavit a scribendo Baruffaldus, aliquis bene cordatus vir, benevolentiz nexu Patriæ devinctus, provinciam hanc hujusmodi conscribendi, & adnotandi ephemerides, tamquam suppletivè susciperet. Quamquam, non obstante toto hoc diligentissimarum, ephemeridum apparatu per sexennium producto, Borsettus inopiam laborare visus est; nam in fine primæ partis operis; cum nos insperem adduxisset, omnes frustravit, calamum ad supervacanca convertendo.

Primo: ad causam metropolitica, & decretum favorabile obtentum ab Episcopo Ferrariensi, contra Archiepiscopum Ravennaten; per decretum Benedicti XIII. in Concilio Romano, ibi omnino per extensum relatum, ac si tota causa nostræ Universitatis fuisset. Sed si verè causa metropolitica ad Universitatem Ferrariensem pertinuisset [ex quo Episcopus magni Cancellarii nomine decoratur] cur quæso, per tot antea sæcula sub silentio præterire tot alia documenta ad Episcopos Magnos Universitatis cancellarios spectantia? An ne semper idem perpetuo fuit Ferrariæ Episcopus? Cardinales Cerrus, Taurinus, Paulutius, de Verme, omnes adhuc in viridi memoria sunt: sed horum omnium laudes in unicum Thomam Card. Rufum Proto-archiepiscopum, cumulat, & quidem meritò,

Au-

Auctor noster; eo quia eximius iste Cardinalis illud, usque ab exordio regiminis sui, conclamaverat: *ecce nova facio omnia*.

pag. 355. Secundò: reassumpta Universitatis historia, post narratam restitutionem Cathedræ græcarum litterarum, assumptoque ad eandem implendam Jacobo Agnellio Ph. & Med. Doctore, adolescente optimis Studiis imbuto, de quo nulla mentio habetur in hac prima Historiz parte, annorum seriem prosequendo; & descripto obitu, &

pag. 356. funere M. Antonii Fregulei, reportatoque ejus elogio ad aliud Volumen; nec non mentione facta de judicio instruendo adversus Bonam q. Marchionis Camilli Valengo pro capitali census 4000. scutorum per Studium Ferrariense acquisiti; itemque erecta nova Cathedra Ecclesiasticæ Historiz, ad quam assumptus fuit Angelus Dominicus a Turre Ordin. Præd. Theologus, transitus fit ad describendam Cathedralem Ecclesiam Ferrariz; prout erat ante ejus restorationem (de qua Icon exhibetur); & prout a Cardinalibus de Verme, & Rufo restituta est. Deinde interiora opera describuntur, & exteriora: sculpturæ, epitaphia non nulla, & hujusmodi alia, quæ nihil penitus ad Historiam gymnasticam faciunt, & pro supplemento inservire possunt Historiz Ferrariensium Ecclesiarum, si unquam inter vivos enumerabitur, qui M. Antonii Guarini Historiam studuerit amplificare.

Mox, collacrymato funere Cæsaris Parisii Favalli, & literario exitu Sylve laudibus amplissimis cumulo, strictè, & per modum compendii ad perpetuatam Cathedram Rhetorices progreditur: deinde præcipitanter de Lectura Linguæ sanctæ, de Theatro Anatomico noviter ædificato; de Caupona [*della Frasebetta*] ad usum concessa: de Bonis Gualenghi locandis: de Anathomes lectura per turnum deinceps exercenda: de præmio scutorum 150. sibi assignato pro hac Historia typis publicanda: ad ultimum a via sibi proposita, & centies reassumpta recedens, stylum convertit ad Card. Rufum, dignè quidem commendandum, pro Archiepiscopali dignitate Ferrariensi Ecclesiæ collata per Clementem XII. Papam feliciter sedentem.

pag. 364. Post hæc, ut verè astrui possit, Initium, medium, & finem primæ hujusce partis, de rebus ad Ferrariensem Studiorum Universitatem spectantibus pertractare, septuaginta tres paginas, nempe a pag. 364. ad 437. implet, recedendo integra Statuta Universitatis Scholarium Artistarum jam pag. 114. enunciata, & pro minori lectorum nausea ad hunc extremum locum usque perducta, & reposita, nova semper meditando, & superaddendo, ut integrum, Volu-

Volumen efformetur. Interim multa defunt scitu digna in hac Universitate patrata, ab anno 1724. ad 1735. per Authorem non relevata, quæ ut suppleamus, ab ephemeridibus Baruffaldi, per modum diarii illa defumam, & per annorum seriem hinc referam.

Cum die 8. Augusti diem extremum objerit Franciscus Castracani Canonicus, & Vicarius S. Romani Martyris, qui cathedram Rhetoricæ per plures annos impleverat, habito concursu diversorum, nempe Josephi Arienti Canonici. Josephi Chitò J. U. D. Oliverii de Cribellentis J. U. D. & Hieronymi Baruffaldi Ph. D., ad hanc lectionem, horum postremus præceteris potiora vota obtinuit, atque ideo illi Cathedra Rhetoricæ commissa fuit; cum jam usque ab anno 1722. Sacræ Scripturæ Sedem impleret, quam postea resignavit in manibus D. D. Moderatorum in die suæ electionis ad Rhetoricam, quæ fuit duodecima Augusti. Qua propter resultante S. Scripturæ Cathedra, coactis super hoc Moderatorum comitiis, ad illam assumptus fuit Bartholomæus Borsettus, per quem postea, die 27. Novembris prolusio publica habita fuit coram Moderatoribus pro lectionum suarum exordio: cum jam Hieronymus Baruffaldi novus in Cathedra Rhetoricæ electus, pro Studiorum instauratione, suam habuisset prælectionem, a die usque octava ejusdem Novembris, quæ fuit prima suarum lectionum in nova cathedra, ad quam Moderatores Gymnasii, nec non magna Populi frequentia interfuere.

Cumque F. Laurentius Rossi ex Conventualium Familia Theologus, nec non in Universitate publicus Lector ad mentem Scothi, in locum suum, ob ætatis ægritudinem suffecisset F. Nicolaum Bellaja ordinis ejusd. collegam, per eundem habita fuit prima actio sollemnis per theologicam disputationem die 13. Novemb. ejusdem anni 1724.

Jus Collegii Medicorum hujus Universitatis hoc anno exercitum fuit per consuetam visitationem ad Pharmacopolarum officinas, pro habendo examine omnium simplicium, & compositorum medicamentorum; ad hoc ut ægroti spe salutis non fraudarentur: qua de causa, eodem tempore reformata fuit, & publici juris facta. Taxa rerum quarumcumque tam simplicium, quàm compositorum a Pharmacopolis usu habenda, approbantibus Judice, & Magistratu Sapp. sub prioratu Petri Dominici Voltolinæ totius Collegii Promedico.

Sed gravis Padi fl. intumescencia primis diebus apertitionis studiorum hoc anno Moderatorum, & Magistratum ad alias curas

evocavit animos: quapropter Studiorum negotiis ad tempus opportunius dilatis, non nisi die nona Novembris convocatus fuit catus Moderatorum almi Gymnasii, in quo declarati fuerunt Lectores emeriti M. Antonius Pisanus J. U. D. Antonius Franciscus Righettus Advocatus. In Rotulo verò Artistarum, dimissa Cathedra Theologiz Dogmaticæ a J. Hentico Vaccario Min. Conv. suffectus fuit in eundem locum Jo: Antonius Maria Modena Ferrariensis ejusdem Conventus Filius, qui subsequenti anno die 15. Julii publicam prælectionem suam habuit, coram Moderatoribus.

Hiscæ diebus publici juris facta fuit Pharmacopœa Ferrariensis compacta a Francisco M. Nigrifolio Lectore primario Ph. & Med. Huic operi manum dederat usque ab anno 1723. dum ipse Prior, & Protomedicus esset totius Medicorum Collegii.

Vacante verò ab usque die 4. Januarii privata Lectura Juris Civilis per obitum M. Antonii Fregulei Advocati, & Rotæ Ferrariensis Auditoris, habito concursu ad hanc Lecturam coram Judice, & Magistratu Sapp. bipartitum fuit hoc munus inter Franciscum Scutellarium, & Hippolytum Gratiadei Cath. Ecclesiæ Decanum; atq; hoc ex peculiari arbitrio congregationis. Illorum munus decretum fuit, ut imposterum legerent privatim Institutiones Imperiales vicissim, hoc servato ordine, ut eo anno, in quo alter dictas Institutiones legeret, alter ordinarios tractatus explicaret.

Verum cum nondum sui specimen præbuisset Jacobus Agnelli, & de recenti, ut jam diximus, ad Cathedram Græcarum litterarum assumptus fuisset, tandem die decima octava hujus anni solemniter habuit prælectionem suam pro inauguratione suarum lectionum deinceps habendarum in eadem facultate.

Cum verò ad viridem observantiam revocare studeret Franciscus Justinus Prior, & Protomedicus antiqua Privilegia tum Cæsarea, tum Pontificia, nempe Caroli V. Imperatoris sub die 24. Februarii 1530. & Clementis PP. VIII. sub die 25. Octobris 1602. per quæ Protomedico Ferrariensi facultas traditur conferendi Doctorales gradus etiam privatim, licentiandi Chirurgo, & legitimandi Ipurios, & nothos: uti volens hac facultate dum Protomedici munere fungeretur: Carolum Schiavi de loco Papotiarum District. Ferrariæ, in privatis suis ædibus, prævio examine promovit, & creavit Doctorem in Physica, seu Medica tantum facultate, sub rogitu Floravantis Fufchinii Notarii, & Collegii Cancellarii eodem pacto idem Protomedicus, tempore sui prioratus, nonnullos creavit Notarios, natalibus restituit plures illegitimos, & quosdam in Chirurgia

urgica facultate licentiavit. Quod subsequenter annis per alios Protomedicos pariter factum fuit.

Cum verò extremum diem obiisset D. Franciscus Maria Majo Neapolitanus Cler. Reg., qui honorariam Cathedram Theologiz Scholasticę implebat in hac Universitate, successus fuit per Moderatores, & Magistratum D. Jo. Baptistæ Mariæ Januensis ejusdem ordinis sub die 23. Maii, qui postea anno subsequenti pro exordio suarum lectionum habuit præfationem suam coram Moderatoribus Lectoribus, & populo electissimo.

Post quę, nempe die 3. Julii, cum F. Pius Felix Garibaldi Ord. 1726. Præd. jam Lector honorarius in Thomistica renuntiasset, successus illi fuit per Moderatores, & Magistratum F. Dominicus Polegatti Ferrariensis, qui ingressum suum usque ad diem 12. Novembris 1727. protraxit, & tunc habuit prælectionem suam pro specimine lectionum suarum impostum faciendarum.

In Rotulo Juristarum pro anno 1626. exposito, tres postremę lectiones pro horis vespertinis dierum festorum impletę non fuerunt, cum tempore opportuno discussę a cætu Moderatorum rationes, & petitiones concurrentium ad eas non remanserint, optionum faciendarum causa per obitum diversorum Lectorum anno antecedenti.

Extructo penè noviter, & perfecto Episcopo, servatisque consuetis xdibus, in quibus Collegia tum Theologorum, tum Juristarum, & Medicorum convenire solebant, reaptatisque ad normam totius Episcopii: tria hæc Collegia ad hoc animum converterunt; ut nova sedilia construerentur ornarenturque pro loci decore, quo confecto communibus expensis, primus qui in hac nova, & ornatissima xde, publico examini se subiceret, & ibi laurea Doctorali ornatus extiterit fuit Paulus Isnardi Ferrariensis in utroque Jure laureatus die 20. Novemb. 1726.

Imminente scholarum aperiitione, post consuetas vacationes, hoc 1727. anno, convocato cætu Moderatorum in consuetis xdibus, negotia Universitatis pertractata fuere, videlicet augmenta honorariorum pluribus lectoribus proposita; prout merita, & labores illorum postulabant. Verùm cum annis antea factis suspensa fuerint hujusmodi augmenta, ut impenderetur eorum cumulus in non nullis rebus valde huic Universitati utilibus, nihil favore prætensi augmenti deliberatum fuit.

Eodem tempore nova lectio Theologica Historię Ecclesiasticę, & Controversiarum instituta fuit; cum hodiernum Sacrę Theolo-

giz studium circa hæc potissimum, magno studentium concursu, versetur. Ad hanc assumptus fuit P. M. Angelus Dominicus a Turre Ord. Præd. de Casali, qui ad suam Cathedram ingressum habuit die 2. Decembris 1727.

Sed totam movet bilem præteritio obitus præclarissimi undeque viri Francisci Mariz Nigrisoli sub anno 1727. adnotandi. Author hujus historiæ totum lacrymarum impetum servat, & transfert ad annum 1729. ob inopinatam jacturam Cæsaris Parisii Favalli. Bone Deus! quis hoc silentium negabit injuriosum, e regione positum tantæ dicacitatis pro Amico demortuo? sed tempus est remedii, non quærelæ: dicamus igitur.

Jacturam non exiguam passa fuit Ferrariensis Universitas ob mortem celeberrimi Francisci Mariz Nigrisoli Philosophi, & Medici primarii die 10. Decembris sequutam. Hic rem medicam, & philosophicam scriptis, & vindiciis suis illustravit, Patriam Universalitatem pro aris, & focus tutavit: ægris propzmodum innumerabilibus jucundus, utilis, & necessarius. Sed alibi prosequenda erunt elogia, cum de lectoribus sermo opportunus habebitur.

Die subsequenti per Moderatores, & Magistratus, Primaria Cathedra a Nigrisolio derelicta, adjudicata fuit Josepho Lanzono Jatrophyfico eximio, omnium votis, & acclamatione. Hic ingressum suum ad novam primariam Philosophiæ naturalis Cathedram distulit usque ad diem 4. Martii subsequents anni 1728. Tunc Prolusionem habuit solemnem pro inauguratione suarum lectionum, quod factum fuit, magno rerum apparatu, & innumerabili populi frequentia. Hac opportunitate, Amicorum cætu qui in Vinæ conventu tantum Virum colebant, libellum quemdam epistolarum, poeticarum distribuit, per quas ad omnes Italiæ Academies, & ultra, tanti Amici exaltatio significabatur.

Satis curiosa quæsitæ, hoc anno, die 22. Junii de Generatione viventium in triplici statu, nempe Univoco, Analogico, & Æquivoco publicè disputata fuere, & ad mentem Hippocratis resoluta per Fabricium Ferrum Argentanum, qui postea die 31. Augusti ejusdem anni, toti Collegio Philosophorum, & Medicorum præsentatus, Laureæ Doctorali decoratus fuit ab eodem Lanzono primariæ sedis Philosopho, & tunc Protomedico totius Universitatis. Coram quo, convocato Medicorum legentium cætu, die 3. Julii, pro rebus Collegii deliberandis, quæsitum fuit de loco dando in numero decem, & octo Votantium, Georgio Martellio Philosophiæ, & Medicinæ Doctori conventuato usque de anno 1699. (cum fuisset

set laurea jam insignitus in Universitate Bononiensi) & deliberatum fuit, debere habere locum juxta antianitatem conventuacionis suæ. Item depositarius Collegii electus fuit Benedictus Malvezzi Philos., & Med. Doct. Pariter eodem tempore statuta fuit restauratio Oratorii S. Lucæ in ejusdem Scholis ad usum Medicorum, jam verustate collapsi, ad quod onus suscipiendum deputatus fuit Borlius Ferri Medicus collegiatus, & alia pro collegii utilitate, pertractata fuere.

Cumque his diebus, nempe die 16. Augusti 1718. supremum, 1718.
diem obierit F. Joseph Alexander Corradi de Lauda Ord. Przd. in hac Universitate S. Theologiæ ad mentem Angelici Præceptoris Lector, auditis postulationibus nonnullorum Regularium ejusdem Ordinis, tandem die 25. Aug. Moderatorum congregatio in demortui locum suffecit F. Bernardum Cimegottum Venetz ditio-
nis, ejusdem Ordinis Magistrum, qui die 13. Novembris ingressum habuit ad suam Cathedram, patrocinium suum præstando solemnem disputationem Theologicam in publicis scholis habitam per F. Henrichetum Virginium Nattam de Casali Ord. Przd. & S. Theologiæ Alumnum.

Rebus Universitatis hoc pacto progredientibus; cum hoc anno inter Sapp. Magistratus, cooptatus fuisset Hercules Gratiadei celebris Advocatus, cumque illi demandata fuissent negotia totius Universitatis, ipse constanti, & deliberato animo, Magistratu consentiente, se totum tradidit non solum restorationi, & reparationi fabricæ singularum scholarum tam superiorum, quam inferiorum ubicumque opus esset; sed ædem unam, seu auditorium satis amplum vindicavit, jam triginta ab hinc annis circiter usurpatum, pro Juristis, in parte superiori Palatii nuncupati (*il Paradiso*) ad generale studium jam destinati; atque ad alium usum mancipatum, illudque ad locum disputationum in Jure habendarum assignavit; ut commodius, & honorificentius publicæ istæ actiones complerentur. Quæ propter, nova, atque eminenti cathedra instructa, & in fronte ejusdem Scholæ collocata, tantum Auditorium picturis, & epigraphis loco convenientibus exornari curavit; Quorum omnium satis minuta descriptio habetur in Ephemeridibus Studiorum Ferrariensis Universitatis, quas, illo anno, publici juris fecit sæpe memoratus Baruffaldus.

Die verò 11. Novemb. in mane per Collegium Medicorum facta fuit deliberatio hujusmodi; nempe = Quod imposterum in casu publici examinis pro laurea conferenda alicui in Philosophia,

phia, & Medicina, non amplius id fieret apertis votis, seu per schedulas inscriptas *Aprobo, Reprobo*, prout ex immemorabili consuetudine factum huc usque fuerat, sed suffragia darentur per vota secreta, nempe globulis albis, & nigris a Bidello in pyxide colligendis, ut ita liberius, & nulla habita ratione, scrutinium procederet. Cui deliberationi decretum suum imposuit tamquam Magnus Collegii Cancellarius, Thomas Rufus Card. tunc Ferrariz Episcopus die 17. Novemb. 1728.

Per idem tempus novà Cathedrâ aucta fuit Universitas: nam cum se spontè obtulisset F. Bonaventura Melotteri Ord. Eremit. S. Aug. Excalceatorum Ferrariensis, in Hæbraica lingua excellens ad publicè habendas lectiones de Lingua sancta, titulo tantùm honorifico, unanimiter per consensum Moderatorum, & Magistratus licentiatu fuit, ac habere cepit lectiones horis matutinis. Hoc pacto aucta fuit Universitas hac nova ediscendi commoditate, quæ nufquam, nequè in anteaçtis sæculis, in hoc Gymnasio locum habuerat.

1729. *Ætate*, ac laboribus defatigatus P. Hippolytus Palmieri Societ. Jesu Ferrariens. ac Lector pub. Matheseos in Universitate, qui etiam in Collegio suo repetitiones, & demonstrationes habebat, labores suos imminuere optans, resignavit onus legendi in Collegio, excellenti Mathematico, nempe Hippolyto Siverio Ferrariens. ejusdem Societatis, approbante Card. Rufo Ferrariz Legato, cui hæc Provincia demandata est ex institutione: Remanente tamen publica schola apud P. Palmerium, quæ ab illo destituta fuit anno 1734. ob ejus obitum. Tunc tota Universitatis Congregatio admisit eundem Siveri; & qui usque ad illud tempus privatas lectiones habuerat, onus publicè in Universitatis scholis legendi imposterùm suscepit.

Sed hujus anni studia, autumnali tempore magnum passa sunt detrimentum ob frequentes, & multorum mensium ægrotudines, quibus Ferrariz incolæ afflictati fuerunt, & detenti, pessimo aeris influxu grassante. Quapropter, & Medicorum multa sollicitudo fuit, & Studentium pro valetudine tuenda maxima ratio habita est, non sine multorum intereccionè. Non exigua certè fuere damna huic Universitati allata, cum quindecim ex illa Professores, insperata morte, enecati fuerint. Inter quos illud 1730. magni æstimandum est, quodd e vivis recefferit clarissimus Joseph Lanzonus Ph., & Med. Doctor, ac Philosophus primæ sedis, raptus Kal. Februarii 1730. omnium Civium, & totius Universitatis lacrymis.

crimis. Ejus funus, more verè nobili, & Doctorali, ductum fuit; prout in Ephemeridibus anni 1750. adnotatum legitur.

Inter hæc, cum usque a Kal. Februarii 1729. Hieronymus Baruffaldus Doctor Collegiatus, ac Rhetoricæ, humanarumque litterarum Lector, ad Archipresbyteratum insignis Ecclesiæ Parochialis Collegiæ Terræ Centi Dix. Bononien., licet in Ferrariensi Ditione, promotus fuisset, & in pacificam possessionem immisus die 13. Septemb. ejusdem anni, cum cognovisset, non ut ratio postulabat, promptum, ac sedulum se futurum fore ad habendas Ferrariæ publicas lectiones in Almo Gymnasio infra annum, tum ob locorum distantiam, tum ob graves novi sui ministerii curas, ideoque ad Cathedram, & munus Lectoris publici dimittendum, spontè, & liberè inductus, supplicem Moderatoribus libellum, porrexit: cui inhærentes Moderatores ad novam Rhetoris electionem deveniunt. Cùm verò duo essent, qui postularent, nempe Jacobus Agnelli, & Bartholomæus Borsettus, nec in unum istorum convenire possent Lectores, satius duxerunt Lecturæ stipendium dividere per capita, & ambos postulatōres ad Cathedram assumere diviso legendi onere, & titulo.

Non ultra processerunt Ephemerides Baruffaldi, per quas omissiones Borsetti supplere possimus. Unicè post annos tres insurrexit Antonius Ludovicus Boschini Advocatus, qui illas contexit pro anno 1734. eadem servata methodo. Ex hoc libello habemus, Rotulos hoc anno distributos, pro assignata materia, quibuscumque Lectoribus in singulis facultatibus, commodiori legendi ordine fuisse efformatos, & pro singulis horis dispositos; ut in qualibet hora lectiones simul concurrentium haberi possent. Insuper cum facta esset vacua quædam Cathedra ordinaria Juristarum per obitum Francisci Riccii J. U. D. ad illam, promotus fuit, factis prius optionibus, Jo: Antonius Sturati J. U. D. similiter subsecuto obitu Nicolai Orrèt Facini Ph., & Med. Doct. præmissis item consuetis optionibus in Rotulo Artistarum, tradita fuit Cathedra Methæorologicorum Nicolao Benetto Philos., & Med. Doct. Præter hæc prorsus nihil, quod ad rem nostram gymnasticam faciat.

CÆTERUM, Primus Historiæ Ferrariensis Gymnasii Tomus per Ferrantem Borsetrum conscriptus jam explicit; & illius Examen., Supplementum, atque Animadversiones hîc finem habent. Quæ enim supersunt post completum Opus, (nempe = *Series Estensum* pag. 438. *Principum, ac Summorum Pontificum, qui ab origine Ferrariensis Uni.*

MG. 442 *Universitatis; usque in hanc diem imperaverunt = Item Series Judicum Sapientum Ferraria ab origine Ferrariensis Lycei, usque ad annum 1473., & deinde ad huc usque tempora,) non inutilia habenda sunt: immò hanc duplicem seriem necessariam duco: quamvis enim prior, in antiquis, suas spinas habere possit, & contradictores fortasse excitare; attamen secunda recentissima, est, & nusquam ab Authoribus anteaactis fideliter exhibita. Præcipuè verò Alphonsi Marelli commentitiâ Chronologiam valet destruere, dejicere, dissipare, atque irritam reddere.*

Sed ad supplendum, & animadvertendum alterum Tomum Historiæ Gymnasticæ adeamus.

L I B R I Q U A R T I ,

ET PRIMÆ PARTIS FINIS.

B U L L A

VITELLIANI PAPÆ,

VIGORE CUJUS

FERRARIA CIVITATIS

Nomine decoratur.

In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti
Amen.

Jubente Vitelliano fervo fervorum Dei, atque Constantino Romanorum Imperatore Augusto. Exiit edictum Romanum, ut describeretur, qualiter post destructionem nostræ *Vicunveria* (a) Ecclesiæ quæ de jure B. Petri Apostoli fuit, petitionibus, precibusque Clericorum, & Laicorum, omniumque populorum habitantium infra Ducatum nostrum Ferrariæ, in ipsa videlicet Massa Babylonia, quæ vocatur Ferraria, quæ de Patrimonio Sanctæ nostræ Ecclesiæ Romanæ est B. Petri, in ipsa eadem Massa alteram fundavimus, & eam auximus, & ædificavimus Ecclesiam ad honorem Dei omnipotentis, & Martyris S. Georgii, atque in Episcopatum consecravimus, ad jus, & dominium S. R. E. Beati Petri, & in dominio, & potestate, seu cura, & gubernatione sua constituimus, atque subjungamus, & in ea quendam Episc. ex Romanis, Marinum scilicet virum religiosum justum, & honestum, ac venerabilem, & ex nobili genere ortum, ex auctorit. Beati Petri Apostoli, & nostra cum Cardinalibus scilicet, & Episcopis nostræ Romanæ Civitatis in ipsa Sancta Ecclesia Ferrariensi ad *Episcopalem effectum* (b) eligimus, investimus, & consecravimus in jure, & dominio S. R. E. quæ mater est omnium Ecclesiarum, & de illius bonis in ipsa S. Ferrariensi Ecclesia B. Georgii, tanquam *spiritali* (c) filiæ suæ, atque hæredi per hoc novum instrumentum, & privilegium, nomine scilicet

H

licet

(a) Al. Vicoventæ. (b) Al. Episcopale officium. (c) Speciali.

licet dotis in conſervatione ejuſdem Eccleſiæ filiz B. Petri, ſicut ſupradictum eſt, de patrimonio ſuo, de ſuo jure, atque dominio, in jure, & proprietate ejuſdem Eccleſiæ S. Ferrariz, damus, donamus, & mancipamus, atque in perpetuum in jure, & dominio ſuz proprietatis transferimus duodecim Maſſas poſitas infra noſtrum comitatum per ſingula loca, ſicut hic ſubter designantur. In primis damus Vicum Adventinum, & Maſſam, quæ vocatur Pollariolus, cum omnibus fundis, & pertinentiis ſuis, & tributa fluminis, & ripæ ſibi pertinentibus. Et ſimiliter damus integram medietatem de toto, & integro fundo de Contrapado, & *de campo Beda* [a], cum omnibus juribus ſuis, ambobus fundis, pertinentibus, & totam ſimiliter medietatem de tota, & integra Maſſa Quartifanx, cum omnibus ſibi pertinentibus; & Maſſam ſimiliter Donoro, cum fundo Albarea, & fundo Viconovo, & cum omnibus aliis fundis conſtitutis in ipſa eadem Maſſa; & ſimiliter damus, & tradimus totam, & integram Maſſam Firminianam, cum omnibus fundis, & juribus ſibi pertinentibus. Et ſimiliter damus, & tradimus totum, & integrum fundum, ſeu Corrigium *Portunaria* [b] cum toto campo S. Martini, & cum toto fundo de Duce, juxta ipſum campum S. Martini: & totam medietatem de campo, qui dicitur de Capraria, juxta ipſum fundum de Duce, & totum fundum Orgianellam, & totum fundum Orgiarum, & totam Vallem, & Piſcariam, quæ dicitur Trenta. Et ſimiliter damus totum, & integrum campum Mixturium, poſitum juxta ipſam Piſcariam, & Vallem de Trenta. Et ſimiliter damus totum, & integrum fundum, & Corrigium de fronte buco, & totum Canale, qui dicitur *Leviarius* [c]. Et ſimiliter totum fundum, & Piſcariam, quæ dicitur Morticinus; & item tradimus, & damus ſibi Vicum Variarum, cum tota Curte ſua, & cum omnibus fundis pertinentiis ſuis infra totam prædictam Curtem conſtitutis. Et ſimiliter damus totum, & integrum fundum *Galicum*, [d] cum omnibus juribus, & pertinentiis ſuis. De his omnibus tradimus ſibi proprietates, & poſſeſſiones. Et iterum damus ſibi totam, & integram Maſſam Curuli, cum omnibus ſuis fundis; & ſimiliter Saletam Damianam, & alteram Saletam, quæ dicitur Caſtellana, cum omnibus ſuis fundis. Maſſam ſimiliter, & Occuparii, & Maſſam Ropiolam, cum omnibus fundis, & pertinentiis ſuis. Et Maſſam ſimiliter *Pedulli* [e], & Maſſam ſimiliter *Seremariam* [f], & Trentam, & Maſſam Seneticam,

[a] Al. Caput Rhetæ. [b] Al. Pontenariæ. [c] Al. Lavinus. [d] Al. Galigam. [e] Al. Pedruri. [f] Al. Sarganam, ſeu.

ticam, atque Castellionis, cum omnibus juribus, & pertinentiis suis. Has omnes Massas, & prædictos fundos damus, & subjungamus prædictæ nostræ majori Massæ, quæ dicitur Ferraria, cum omni obedientia, & servitute mercati quidem, & ripæ *telonei* (a); unam medietatem damus, & tradimus sibi in proprietate, & alteram medietatem similiter damus pro benedictione ad nostram Civitatem Ferrariæ. Hæc quidem omnia prædicta sunt de patrimonio, & jure, atque dominio S. nostræ R. E. Beati Petri, sicut supra legitur, in jure, dominio, seu proprietate ipsius S. Ferrariensis Ecclesiæ Beati Georgii pro benedictione transferimus, & mancipamus, & tradimus in perpetuum pro timore omnipotentis Dei, & dulcedine, & amore præfati Marini Episcopi Ferrariensis. Quem, sicut supradictum est, ibi in Episcopum consecravimus; ob hoc cognovimus eum virum sapientem, & ab omnibus vitiis alienum, & bonis *omnibus* (b). Plenum, & in lege Dei ambulantem, immaculatum cognovimus, humilem existentem, & resistentem superbis, latrones non diligentem, & obedientem, raptores, & homicidas, & adulteros, sacrilegos, atque perjuros ad penitentiam vocantem, in Dei, & dilectione proximi manentem, Orphanis, & viduis consilium tribuentem; Pauperem, infirmum libenter visitantem, & mortuum sepelientem, aliena minime concupiscentem, sed de suo proprio largientem, & *quatenus vixit* (c), & in charitate perfectus est, tribuens omnibus pauperibus de suo, nudis, esurientibus, & sitientibus vestitum, cibumque tribuit, & porum, carceratos liberat, infirmos visitat, & peregrinis hospitium tribuit, & peccatores a peccatis eorum libenter absolvit. Qui conservat omnia Dei mandata, damus licentiam sibi ordinandi, atque consecrandi Ecclesias, Monasteria, Capellas, Clericos, Monachos, Abbates in singulis Massis per totum nostrum Comitatum Ferrariæ. Qui penitus non vocentur ad nullius publicæ potestatis placitum, neque districtum, sed semper maneant in dominio, & potestate, seu districtu, atque electione, atque judicio supradicti Marini Episcopi *Coepiscopique* (d) nostri, suorumque omnium successorum Episcoporum ipsius Episcopi Ferrariensis; ipsum autem Episcopum, suosque successores in dominio, & potestate, seu districtu, atque ordinatione, investitione, & consecratione sunt nostræ Romanæ Ecclesiæ Beati Petri Apostoli, *dejus* [e] patrimonio, & in ipsam Ecclesiam tenemus, & affirmamus

H 2

mus

(a) Al. Tolonei. (b) Al. moribus. (c) Al. de suo contentus fuit. (d) Hoc coepiscopique in al. abundat. (e) Al. ejus.

mus in *Vicarium* (a) habendo, ut quomodocunque nostra universalis persona in Episcopatu creaverit, ordinaverit, investiverit, & consecraverit, ille in honore habeat Episcopum sedens; & in ipso similiter Episcopio tales canonicos ordinavimus, qui iusti, & timorati, & firmati in lege Dei a seculo taliter sint alienati, qui nullam proprietatem apud se tenuerunt, sed qui Dei amore, atque timore omnia fecerunt communia in charitate, & canonicè, ac regulariter vivere promiserunt. Votum, & professionem Deo fecerunt, & in scriptis firmaverunt ipsam *professionem* [b] ponentes *etiam* [c] super altare, unam tantummodo clavem habent, atque marsupium, eleemosinas quotidie dant pauperibus, nemine illorum cogitante de crastino, præter victum, atque vestitum nihil retinent, & omnia pauperibus superflua tribuunt. In dormitorio quidem lucernam ardentem in medio habentes, communiter jacent, & dormiunt, & in refectorio similiter edunt communiter. Quibus pro timore, & amore omnipotentis Dei ut in ipsa Sancta Ecclesia noctu, dieque deserviant Deo, a parte Sanctæ nostræ Romanæ Ecclesiæ hoc beneficium per hoc nostrum privilegium illis, suisque successoribus futuris canonicis tribuimus totam, & integram quartam partem totius decimæ, quæ dabitur ad ipsam Ecclesiam, & similiter totam, & integram decimam de omni sua, suorumque famulorum laboratione habeant.

Imperator, & nostra Imperatoria potestata laudamus, & confirmamus omnia, quæ à Sancta Romana Ecclesia in prædicta Ecclesia Ferrariensi B. Georgii sunt tradita, & donata per hoc idem ipsum privilegium, ipsum tam dictum Marinum, venerabilem præfulem, suosque canonicos pro illorum regione, cum omnibus suis possessionibus in nostra recipere protectione ut omnia; quæ possident, vel in futurum acquisierint, & possidebunt, securi, & quieti perpetuo detineant. Terras scilicet, & vineas, paludes, & silvas, atque piscarias, colonos, villas, servos similiter, & ancillas utriusque sexus; hæc omnia pro suo victu, & vestimento, cum toto districtu teneant quiete, & nemo sit ausus distringere illos, suosque colonos, atque familiares, neque de suis bonis minuire. Quia pro timore Dei absolvimus illos ab omni publicatione, & functione, atque districtu, per præcepta quidem, & privilegia Sancta Romana Ecclesia B. Petri, hæc omnia data, & tradita sunt in Episcopatum Ferrariensem per Papam Vitellianum, & per

---

(a) Al. perpetuum. (b) Al. professionem. (c) Al. cam.

& per Constantinum similiter Romanum Imperatorem. Ferraria constet Ducatrix, & distinguat omnes alias Civitates. Quia ab Apostolica Sede tenet principatum datum sibi a principali, quem chronica vocat Ducatum. Infra quem Comitatus Ferrariensis designatur hoc modo. Ab Oriente ab una parte fluminis est altera nostra Massa Fiscalis, & Fossa Bosonis. Inde transiens flumen. Sandali per paludes, & piscarias ultra meridiem usque ad locum Maleti, & super aggere Antianum per paludes, & piscarias capiens lacum Vitreum, descendit ad Occidentem usque ad locum Formosum. Qui certus finis inter Romaniam, & Longobardiam, & ab altera fluminis parte similiter ab Oriente est Canalis, qui dicitur de Fine. Quæ certa finis est Comitatus Ferrariensis, & alterum nostrum Comitatum Comaclensem, capiens alteram nostram Massam Forminianam, quæ de prædicto Comitatu Ferrariense est. Et per sua jura circumdat fundum *Rena* (a), & Cornacervinz descendens per paludes, & piscarias contra Orientem usque ad canallem, & Corrigium *Ficbini* [b]. Et per ipsum Corrigium, atque canallem convertitur ad flumen Erydanum. Inde ad Orientem descendit possidens omnia usque ad Gaurum, & ipsum flumen. Gaurum Apostolica, & Imperatoria auctoritate Comitatus Ferrariensis descendit usque in mare. Ab Occidente similiter ingreditur per flumen Tartarum tendens per paludes, & piscarias in parte Septemtrionali juxta comitatum Gavelli circumdans Massam *Comiti* (c), & fundum *Lognari* (d), & fossatum de *Silinile* [e]. Inde per paludes, & piscarias in parte Septemtrionali capit fundum Corneti, & fundum Occuparii, & fundum similiter *Ambusii* (f), cum omnibus illius Comitatus Ferrariensis descendit in Gaurum, per quod flumen Gaurum Ducatum, & Comitatum Ferrariense incidens comitatum Adriensem, & tangens Ducatum Venetiæ. Auctoritate Apostolica, & Imperatoria Ducatum, & Comitatum Ferrariensem descendit in mare nulla sibi prohibente persona Apostolici, & Imperatoris contradicente sententia, & omni remota controversia sententia Apostolici, & Imperatoris teneatur. Undecunque sint cuntes, & redeuntes ad nostram Civitatem Ferrariz, securi pergant, & revertantur ad mare, usque ad præfatam Civitatem Ferrariz, cui subjugamus omnes regiones, quæ sunt à mari, usque ad Ferrariam, & ultra Ferrariam majores, sive minores ad finem Comitatus infra omnia lateras supradicta. Infra quem Comita-

---

(a) Al. Reri. (b) Al. Cithini. (c) Al. Corneti. (d) Al. Leguanum.
(e) Al. Sillule. (f) Al. Ambrosii.

mitatum nemo præsumat ædificare sua auctoritate turrim, vel castrum, nisi data licentia, & consilio ipsius Civitatis Ferrariz, non Dux, non Marchio, nullus Comes, neque Episcopus, non Archiepiscopus, nec Vicecomes, & si ipsius Civitatis communi licentia contempta, atque consilio ædificaverit aliquis intra turres ipsius castrum, vel turris, semper subiaceant, atque omni tempore obediunt ipsi nostræ Civitati Ferrariensi. Nunquam sint rebelles, sed obedientes semper permaneant, & si in aliquo tempore contra supradictam Civitatem insurgere tentabunt, nostra Sancta Apostolica, & Imperatoris auctoritate liceat ipsi nostræ Civitati Ferrariensi ipsum castrum, vel turrim destruere. Cui nostra universalis persona a parte Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Beati Petri, & Apostol. & Imperator. nostra Imperatoria majestas per hoc privilegium habere honorem, & virtutem, atque potestatem damus, largimur, & in perpetuo habendam hanc dignitatem confirmamus, Regni scilicet, Civitatum *quandocunque* (a) per eam transierint, & redierint, claves, cum potestate, & virtute tradimus sibi, ut non possint per eam transire nisi ibi applicuerint, & censum Ripæ fluminis Apostolico Nuntio persolverint.

Imperat., & iterum nostra Imperatoria majestas per hoc privilegium concedimus ad præfatam Civitatem Ferrariensem hunc honorem, & hanc dignitatem, ut in aliena patria sui cives non constringantur, sed alios omnes in seipsa distringat, ita scilicet, ut Apostolicus Nuncius ante se omnibus *querentibus* (b) faciat legem, undecunque sint *alieni* (c), si unus de altero queritur ibi faciat justitiam, & si tertium exegerint, tribuant de se autem cives Ferrariz nostri, & suburbani in sua tantummodo Civitate Ferrariz, ante Apostolicum Nuncium faciant legem querentibus de se, illi tamen qui sub eodem Judice sibi versa vice justitiam fecerint ante Apostolicum Nuntium quando generale placitum custodierint. Et ut non alibi sint districti, neque judicati Imperatoris edicto illos absolvimus, & liberamus, & nostra Imperatoria auctoritate ad nostri Regni Civitates Italiæ per terram, sive per aquam, cum libertate magna pergant securi, & quieti, nemine sibi prohibente Imperatorio edicto contradicimus, & nullam aliam injuriam, & contumeliam suscipiant, sed solitum censum Civitatis solvant, quod ab omni alia injuria, & contumelia, & detrimento, seu mala super imposta protegantur per hoc nostrum præceptum, quibus nul-

lam

(a) Al. quantumcunque. (b) Al. presentibus. (c) Al. alicui.

lam publicam functionem, seu *causionem* (a), vel tributum, aut feudum neque hospitationem civitatis, vel burgi nullo modo exigimus. Sed quando in Italiam nostra Imperatoria majestas advenierit, cives Ferrariz, si oportuerit, & a nostra parte quzsitum, fuerit, dabunt nobis contra nostros rebelles in hostem mille viros ferentes arma cum suis navibus per aquam, vel per terram xxx. dies manentes nobiscum. Ab omni alia publica functione, & datione, sicut diximus, absolvimus illos pro timore, & amore Dei omnipotentis, & Beati Petri Apostoli, suosque filios, & hzredes in cujus proprietate suam Civitatem Ferrariz ipsi possident, in qua iussimus per tempora ordinari mercatum. In quo omnes Civitatis negotiandi causa convenerint, solvendo ibi tamen tributum Ripz, & fluminis. In mercato quidem sistunt securi, & etiam Apostolicus Nuntius, si apparuerint omnes undecunque sint, faciant, & obediant placita. Quicumque capiunt terram per pedem ab uno tantum modo illis denarium singulum tribuant. Venetorum quidem, & Ravennatum pecuniam, & naves negotiandi causa nequaquam per suum comitatum ultra Ferrariam transeant tali licentia, & auctoritate Ferrarien. si permittere voluerint, & si permiserint transire, reddant tributa fluminis, & ripz. Bononieneses quidem cives per Ferrariensem quidem comitatum nullo modo ad Venetiam, neque ad ullum mercatum pergant sine consensu, & data sibi licentia populi Ferrariensis, & si consensum habuerint, solitum reddant tributum, scilicet ad nostram Civitatem cum magna securitate veniant, & in suis navibus permanendo vendant omnia quzcumque duxerint Ferrariam tamen si convenire poterint cum alienis dando scilicet tributum ripz, & fluminis. Et si in navibus vendere non poterunt, liceat eis in terram deponere, non ut faciant tabernam, sed summatim vendant cuicumque voluerint. Similiter Ferrarienses Episcopi Ferrariensis, sive Ferrariensium auctoritate per fossas negotiandi causa ad nulum portum declinent.

Apostolica &c. Ferrariensibus autem civibus talem exigimus tributum, atque obedientiam, ut unaquzque libera persona capitis Massarii ipsius civitatis annuali reddat suffragium ad nostram Sanctam Romanam Ecclesiam Beati Petri Apostoli denarium singulum Venetiz. Et alteram similiter faciant obedientiam, quod semel per annum si a nobis fuerit requisitum *cum* [b] nostrum Apostolicum

cum

(a) Al. dationem. (b) ante.

cum Nuntium. Si præco imposuerit bandum per tres dies custodient generale iudicium, & usque tertiam horam scribatur clamores, & querimonia; postea per mensis curriculum clamari iustitiam faciendo si vocati fuerint, custodiant iudicium, mulieres habentes viros, & filii patres, servi quoque, & mercenarii non vocentur ad iudicium, sed ad suos Dominos pergant, in quorum potestate consistunt. Qui si non fecerint iustitiam, ad nostrum iudicium revertantur. Qui veritatem confessus fuerit, nullo modo teneatur de tertiis, sed qui veritatem negaverit, & fuerit convictus, in integrum tertias dabit. Iudices autem, advocati, capitanei, & omnes *vaccaffores* [a], tabelliones, & consules a tertiis sint liberati, sed de illis dicimus *vaccafforibus* [b], qui tenent feudum, & equos. Viduz quidem, & orfani nequaquam tertias dabunt. De generali vero iudicio in illo scilicet arbitrio ponimus, si placitum voluerint custodire maneant ad nostrum convivium. Capitanei omnes prædicti, & *vaccaffores* [c], iudices, advocati, & tabelliones, atque maiores de singulis regionibus in omnes ad nostrum similiter invitamus convivium, & si generale placitum voluerint custodire, & obedire tribuant nobis libras decem denariorum Venetorum. Raptores autem, latrones, falsatores, atque sacrilegi, homicidæ, perjurii, seu adulteri per totum annum constringantur ad nostrum iudicium. Bannum autem nostrum qui fregerint, penam centum, & octo denariorum Venetorum sustineant.

Armanni autem extra Civitatem Ferrariensem habitantes propria, atque precaria tenentes in suis regionibus *annuatim* [d] Apostolicum generalem custodiant, & obediant placitum, & hospitia tribuant sibi, & quæ sunt necessariæ collectam, vel *fodrum* [e], nec hospitacionem, vel ullam aliam dationem in illo tempore illis exigimus; scilicet omnia pro Dei timore dimittimus illis, atque pepercimus. Et insuper nostris nuntiis firmiter præcipimus, atque non contradicimus, quod nunquam ab eis aliter sint gravati, nulla alia super imposita ab illis facta, vel acquisita, sed in dominio civitatis semper consistent, quia nostras regiones alias nostræ prædictæ Civitatis Ferrariæ subjugavimus, sicut supradictum est, forte autem, & si in aliquo tempore ad prædictam nostram Civitatem Ferrariensem veniremus cum patientia, & humilitate, atque reverentia *fodrum* [f], *tributa*, atque hospitia tribuatis.

Civibus autem nostris Ferrariæ talem ponimus, atque statuimus usum,

(a) Al. Valvasores. (b) Al. Valvaforibus. (c) Al. Valvafores. (d) Al. Nuncium. (e) Al. focum. (f) Al. focum; & ly tributa desideratur.

usum, atque consuetudinem de terris, & domibus suis, ut non constringantur, sed perpetuum, firmum, detineant. Si quis terram sua vacuum dabit ad levandum (a) & qui suscipit inde servierit (b) nunquam sibi possessio auferatur. Et qui suam dabit pecuniam, nullam injuriam patiatur, sed ipsi & sui heredes omni occasione, & necessitate remota, securi, & quieti semper possideant, & statutam *possessionem* (c) Domino solvant. Non tamen liceat ædificatori ædificium destruere, & super alterius terram ædificare, quia consuetudine judicatum est solo cedere, quod ædificatur; ædificator autem ædificium si voluerit vendere, dominum tetræ prius inquirat, & si dominus ædificium voluerit emere, omnibus quibuscumque sit præpositus, non tamen dolo, vel fraude in emptione, sed iusto arbitrio trium civium virorum, secundum videlicet ædificii quantitatem, & qualitatem ædificator suum ædificium vendat, si emere quidem voluerit, dominus, tunc vendet ædificator suum ædificium cuicunque voluerit, dominus ipso jure, & usu conservato emptori quem prius habuit ædificator. Et suscipiat dominus ab ipso emptore pensionem illam solitam, quam a sua ædificatione suscipiebat. Et *observata* (d) similiter sibi investitione illa, quam prius fecit suo ædificatori, forte autem, & si per ignem ædificium destruat non sibi ideo auferatur possessio, si terram voluerit tenere, & solitam præbere domino possessionem. Et si ædificator duxerit uxorem, liceat ei sibi per dotem dare, & *sive filius* (e) moriens reliquerit possessionem, possideat ipsa per investitionem sui viri, filium autem si habuerit, & ante mortem suam mortuus fuerit, ad eam similiter perveniat donec vixerit, mortua autem matre, ad proprietatem revertatur, & uxor sui viri, & sibi consentiens fuerit, obtineat investitionem, quam ipse fecerit de rebus sibi pertinentibus, & statutam pensionem suscipiat.

Similiter, & filius conservans investitionem patris sui, quam ipse suus pater fecit de rebus matris suæ sibi *pervenientibus* (f), quia legitimus, & idoneus est vir procurator, & administrator de bonis uxoris suæ, & filiorum suorum. Nec miror ullo modo, vel occasione, suam investitionem frangat, nec ut suscipiat ullam fraudem, vel deceptionem in sua investitione. Et si ædificator voluerit dimittere ædificium ad vendendum, *quod omnia* (g) sua,

I

prius

(a) Al. servandum. (b) Al. servaverit. (c) Al. pensionem. (d) Al. conservata.
(e) Sive filius. (f) Al. pertinentibus. (g) Pro anima.

prius inquirat dominum suum, & antequam moriatur iusto arbitrio trium bonorum virorum pretium æstimetur, & post mortem illius ita solvatur. Si vero evaserit, & vivat, in sæculo non de ipsa æstimatione, & *convictione* (a) a suo dominio teneatur, sed quietus possideat per suam investitionem, quam sua pecunia acquisivit. Et si dominus ipsam terram voluerit vendere, prius inquirat suum pensionarium si voluerit emere, & vendat sibi arbitrio similiter trium bonorum virorum, cavendo tamen meliorationem *ab ipsa ædificatione* (b) facta super terram, & pro ipsa melioratione majus suscipiat pretium, quod non accesserit ab alio emptore. Ædificator autem si noluerit, vel non potuerit emere, vendat dominus cuicunque voluerit, conservata tamen ab ipso emptore illa investitione, quam ædificator suscepit a domino suo, & ille emptor statutam, & solitam suscipiat pensionem. Dominus autem si voluerit donare, vel permutare suam proprietatem, non prohibemus, si donationem, vel permutationem suæ proprietatis, & qui suscepit donationem, proprietatem, vel permutationem conservet possidenti investitionem, quam sibi fecit donator, vel permutator. Etsi inter possidentem, & dominum surrexerit contentio, & de possessione, vel investitione discordia aliqua apparuerit, nec ad sententias pergant legis, sed ad usum sententiarum tendant. Et sapientes istius civitatis pro usu videlicet dominum, & possidentem, non tamen, ut domino probatio detur, sed possidenti tribuat defensionem. Et si ædificator, & sui hæredes interit, vel sine liberis decesserint, perveniat in illis, qui legitime successerint, sibi etiam conservata illis investitione, quam ædificator suscepit in vita sua. Si autem terram vacuum sine servitio aliquis dabit ad elevandum ædificium, taliter in usum confirmamus, ut dominus terræ bonæ prævideat, ne in futuro se poenitere voluerit. Quia non laudamus, ut ædificator dolo, vel fraude deceptus destruat, quæ bona fide ædificavit, sed bonæ fidei ædificator quietus possideat, & statuat domino tribuat *possessionem* (c), tamen non liceat ei, qui ædificavit, destruere, & super alteram terram construere, & non liceat sibi vendere ædificium nisi domino, si voluerit emere, iusto scilicet arbitrio trium bonorum virorum, sed secundum tempus qualitatem ædificium arbitrio suo. Et si dominus noluerit emere, vendat ædificator cuicunque voluerit.

(a) Al. conventionem. (b) Al. quæ ab ipso ædificatore est facta. (c) Al. pensionem.

luerit. Unde constringimus dominum, ut conservet usum ad ipsum emptorem, quia quod emere noluerit alteri potuit vendere, sed qualiter inter se concordati fuerint, ita maneat obligati. Dominus autem, qui dederit terram, nullo modo sibi auferat, omni scilicet occasione remota, nisi propria, & clara ratione sua, sicut est pro suo filio, & servo, vel sua propria necessitate, & probata necessitate. Si ad suum dominum voluerit tenere, sine pœna ædificator tollat suum ædificium, & si dominus ædificium noluerit emere, & ipsam investitionem emptori conservare noluerit, ædificator *quodcumque* (a) voluerit, suum, tollat ædificium. Eodem volente jure in domino, quod in ædificatore laudamus, & non repellat dominus de possessione sua, cum ædificatore bonæ fidei, nisi data prædicta causa, & necessitate, & ædificator, vel emptor suum ædificium tollat, & si dominus terram nolluerit vendere, ædificationem prius inquirat, & vendat, si emere voluerit, iusto similiter æstimato pretio arbitrio trium bonorum virorum, cavendo tamen meliorationem, quæ facta est ab ædificatore super terram. Et pro ipsa melioratione minus pretium suscipiat, quod non acceperit ab alio emptore. Liceat tamen ædicatoribus ædificia, & usum suis heredibus relinquere, & donare, vel per testamentum relinquere, suis uxor, quæ secutæ, & quietæ possideant semper, & statutam pensionem domino tribuant. Ædificator si neglexerit annualiter domino tradere pensionem, in duplum illam judicamus. Qui autem terram, & domum cum servitio ad pensionem dederit, ambo suam conventionem detineant, & statutam pensionem domino solvant. Si vero pensionem annualiter dare non studebit, in duplum emendabit. Et non liceat domino possidentem de possessione repellere, nisi propria, & clara necessitate. Quod si contigerit prius reddatur sibi a domino suum, quod fecit, inde servitium, quam suam possessionem dimittat, & per ignem destruitur, non ideo sibi possessio auferatur, nisi prius reddat medietatem servitii. Et si terra cum domo ad pensionem dabunt sine servitio, nulla pœna inter se obligabunt, quia potest dominus de possessione repellere possidentem, & cuicumque voluerit tribuere. Et ipse pensionarius quando vult potest dimittere, eo scilicet modo, quod si dominus ante finem anni repellit eum de possessione, perdit pensionem domus anni

- 311 -

I 2

totius.

(a) Al. quodcumque.

totius. Et si possessor ante finem anni de ipsa domo exire noluerit, de toto anno ipsam solverit pensionem. Inter pensionarium quidem, & dominum ita firmiter precipimus, & laudamus, ut semper in domino habeant obedientiam cum reverentia, & humilitatem, non verbo, non facto domino faciant injuriam. Sed in eum pacificum, & humilem semper se habeant. *Cuilibet* [a] autem in usum firmum tenere ita laudamus. Qui anto horam tertiz navem tulerit ad naulum tribuet sibi, quod de die dare convenerit, & si post tertiz horam navem tulerit de ipso die nihil tribuat. Et si ante tertiz horam reddiderit navem de ipso die nihil tribuat. Et si post tertiz horam navem reddiderit tribuat, sibi quicquid convenerit; & si cundo, vel redeundo sine culpa aliquid acciderit impedimentum, unde longiore faciat moram, donec impedimentum manebit, nullum patiatur detrimentum. Sed si scienter ad suspectum jerit locum, mora sola sustineat detrimentum, navem scilicet domino reddat, & statutum illi tribuat naulum, cum navi quidem dominus tribuat, quod in usum habere similiter volumus bonum scilicet gubernatorem, & vas unum evacuatorium, & cum navi sua similiter finem [b] tribuat. Quod in consuetudine similiter ponimus, & qui navigando, vel gubernando frerit remum, nullum inde sustineat damnum. Et si culpa, aut injuria remum frerit, alterum similem illi dabit, & si navem trahendo frerit funem, nihil sibi inde emendabit, & si culpa fuerit fracta quantum deterior fuerit, iusto arbitrio sit emenda.

In diebus Dominicis ab omni opere mandare cessum [c] debemus, quia vespere sabbati, usque ad lunz diem, dominicus dies cavendus erit. In quo de navibus nemo tollat naulum, neque molendinum in aquam se volvat, & qui operatur navem in dominico die, de toto ipso die tribuat naulum. Mercenarius autem, qui habebit per pactum a nemine altero seducatur, vel recipiatur, nisi priori domino compleat pactum, & suum suscipiat beneficium, dominus autem annualiter si beneficium sibi dare noluerit in duplum sibi reddat nostro iudicio. Mercenarius autem donec in servitio manet, & si lucrum aliquod fecerit, totum domino acquiritur. Et si damnum aliquod sine domini iussione, fecerit mercenarius, totum sibi imputabitur, mercenarius autem si noluerit complere pactum solidorum viginti-

---

(a) Al. Civibus. (b) Al. funem. (c) Al. cessare.

gintiquinque denariorum Ferrariensium, sustineat pœnam; fugitivus namque extraneus si in nostra civit. Ferrariæ inventus fuerit, quem dominus petat per servum, nequaquam sibi reddatur, nisi prius iustificetur, & si potest defendere in vestra civitate, suam libertatem, liber, & quietus permaneat in civitate Ferrariæ. Si autem servus est iudicatus, atque convictus, non aliter suo domino reddatur, nisi dominus pro servo prius solidum aureum tribuat, & postea servum suscipiat.

De civibus autem nostri Ferrariensibus nobilibus, & sapientibus duodecim eligimus nobiles, & sapientes viros consules, qui magna libertate civitatem regant, & populum, & sua jura cum proprietate detineant, & Romano more suum jus, & honorem detineant, & magna fortitudine suam consuetudinem teneant. Petrum scilicet Romanum germanum supradicti Episcopi, comitem Rubertum, & *Lebertum* (a) fratrem illius, Berengarium, & Albericum capitanos, & saracinum de *Varvasporibus* (b), & *Bugianarellum* (c), qui degitimi sunt Valvasores, Lodricum, et Benzonem Judicem, & legis peritum, Lecnem negotiatorem atque imbellionem compertum, qui neminem injuste lzdant, sed omnia iuste discutiant. Vidua, vel organi injuriam nullam sustineat, sed semper iustitiam suscipiant. Non teneant latrones, sacrilegos atque raptores homicidas, & adveteros repellant, atque per juios in lege Dei firmati, atque iustificati semper permaneant, et Apostolico sermone muniti in Dei semper vivant timore, quæ præstare dignetur Dominus noster Iesus Christus, qui in calis regnat cum Deo Patre, et Spiritu Sancto, & tertia die pro nobis surrexit à mortuis. A sancta Apostolica sede hæc omnia sunt largita, atque statuta.

Imperator, & nostra Imperatoria majetas per hoc privilegium omnia supradicta sibi confirmat, & omnia Apostolica, & Imperatoria auctoritate in perpetuum arma (d) teneri jubemus. Nemo igitur de his supradictis omnibus nullo modo frangere, vel diminuire studeat, sed in perpetuum ab omnibus firma teneantur. Si quis autem hoc nostrum privilegium ullo modo tentabit violare, vel si non obdierit, quocunque honore sit decoratus, Imperatorio edicto eum privamus, et de suis bonis pœnam centum librarum imperatoria sententia eum condemnamus, quarum medietatem in nostra camera tenemus, alteram medietatem prædictæ san-

ctæ

(a) Al. Lambertum. (b) Al. Valvasoribus. (c) Al. Rainardum. (d) firma.

atq; Ferrariensi Ecclesiæ Beati Georgii, et prædictæ civitati Ferrariæ dari præcipimus. Amplius etiam Apostolica sede Romana sit excommunicatus, & anathematis vinculo sit alligatus perpetuo. Et ad extremum Judicium non resurgat, aliminibus sanctæ Ecclesiæ sic separatus, & a Paradiso alienatus, & ad dexteram Dei non sit vocatus cum Justis, sed a sinistra cum impiis sit judicatus: & cum Juda traditore suam portionem possideat in inferno inferiori. Qui autem custos, & observator extiterit, Sanctorum omnium benedictionibus repeleatur, benedictionem Domini nostri Jesu Christi accipiat, & Apostolorum Petri, & Pauli omniumque aliorum Sanctorum Martyrum, Confessorum, & in cælesti Regno perpetuam possideat portionem.

Ad auscultationem hujus Instrumenti inter fuerunt Testes infra scripti, videlicet Gennarius, Bonaventus, Ambrosius, *Beltramus, Nigribonus* (a) Milus, Guido Guarnerii, Guido Gambalonga, Martinus Belcerite, Arinatus Notarius, & alii ad hoc vocati fuerunt.

Et ego Severus Dei gratia Sacri Palatii Notarius, sicut in privilegio Henrici Bonvicini Scriptum inveni, ita scripsi, nec plus, nec minus, me sciente, nisi forte punctum, vel syllabam, vel litteram, quod non pertineat ad sensum, vel materiam, sub millesimo ducentesimo sexto Indictione nona Ferrarie.

Et ego Aldigerius, qui sui de soletinio, Sacri Palatii Notarius hoc supradictum instrumentum, seu privilegium exemplum ab exemplari authentico, quod inveni scriptum, & roboratu, seu exemplatum nomine severi notari ab ipso severo ut inveni in privilegio Henrici Bonvicini exemplato, ut in ipso inveni ita in hoc loco, & quaterno scripsi, & exemplavi bona fide, sine fraude, nihil me sciente addens, vel minuens, nisi forte in compositione literarum, vel syllabarum *scilicet non contentum* (b), seu sententiam mutet, & cum autentico ascultavi corrente anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto indictione tertia decima, tempore Alexandri Papæ, in mense Martii.

NU-

(a) Al. Beltraminus Nigribonus. (b) Al. Sed non quod sensum.

NUMISMATUM EXPLICATIO.

Cum quattuor Numismata maximi moduli exhibeantur distributa in fronte cujuscumque libri hujus primæ partis Animadversorum, & Supplementi ad Historiam Gymnasticam Ferrantis Borsetti, opera prætium duxi illa singula, in gratiam lectorum, explicare, ad hoc ut non irritò conatu, & voluptuosè tantùm hic inserta videantur.

NUMISMA I. fol. 7.

Aureum, elegantissimum, & ferè unicum, e gaza Regis Christianissimi depromptum, cuius fuit in memoriam pacis initæ in Concilio Florentino inter Græcos, & Latinos sub Eugenio IV. cujus vides effigiem ornatam pontificalibus insignibus. Litteras habet, in parte antica = *Sub Eugenio Papa III. Anno Christi 1439. uniti sunt.* In postica verò *Græci Armeni in Synodo Florentina cum sede Apostolica.* Quod verbum *Apostolica* extra orbem nummi, & in quadam fasciola prope medium, & sub imagine D. Petri Apostoli, ità exprimitur *Aplica.* per notam compendiariam. In anteriori parte extat summus Pontifex Eugenius in Cathedra sedens, brachiis extensis, in quorum uno Claves S. Petri. Altera verò manus est actû benedicens. Casulam habet, Pallium, & Mitram. Duo stemmata, item cusa extant: à dextra est Ecclesiæ Romanæ unum, binis clavibus apostolicis, à læva verò illud gentis Condulmeriz. In aversa autem nummi parte spectare licet effigiem S. Petri, ad cujus pedes procumbunt duo viri habitu, & ætate spectabiles. A dextris ipse est Imperator Joannes Paleologus diademate redimitus, qui Græcorum nomine fidem, & obsequium devovet summo Christi Vicario: idemque præstat Armenorum Legatus à sinistris.

Ex Claudio du Molinet. Parisiis 1679.

Concilium Ferrariense inchoatum fuit de mense Januarii 1438. & in eo interpretæ adstitit Guarinus Veronensis Lector in Universitate Ferrariz.

NUMISMA II. fol. 27.

Aeneum est, & verè maximi moduli. Ex Museo Claudii du Molinet. In anteriori parte habentur hujusmodi Characteres
 * IOANNHC. BACIAEVC. KAI. AYTOKPATOP. POMAION. O HAAAI
 OAOFOC. hoc est *Joannes Rex, & Imperator Romanorum Paleologus.*
 Ibi ejus imago per latus exprimitur, capite per cuspidatum pileum cooperto, barbaque proluxa; & more græco expressa. In aversa
 verò

verò parte spectatur ipse Joannes Paleologus equo insidens, & crucem adorans; vultu, & comitatu, quibus urbem Ferrariam ingressus est. Leguntur hujusmodi litteræ ΕΡΦΟΝ. ΤΟΥ. ΠΙCΑΝΟΑ ΖΟΡΡΑΝΟΥ, quæ explicantur per alia verba in superiori numismatis parte cusa *Opus Pisani Pistoris*

Concordat hoc Numisma cum ante descripto aureo, quoad effigiem. Fusor, sive Cusor ejusdem, Pisanus, Nicolai nomine nuncupabatur celeberrimus illo ævo, prout videre est in frequentissimis Numismatibus, quæ circumferuntur.

Borsettus de hoc Imperatore verba habet T. 1. l. 1. f. 37.

N U M I S M A III. fol. 35.

Ludovicus Ariostus non verò lauro redimitus prout alibi in minori numismate apparet. Numisma æreum est in Gazophylacio Nicolai Baruffaldi Ferrariæ servatum, una cum aliis ejusdem magni Poetarum Italarum Epicorum Principis. In posteriori parte legitur. *Pro Bono malum*. Emblema est manus cum forcice linguam serpentis obtruncante. Idem lemma quoque in alio ejusdem Poetæ Emblemate extat: estque Apum Alveare cum igne supposito, per quem apes fugam ab alveare capiunt, vel combustæ procidunt, ad significandum se mala recepisse ab elaborato suo Poemate. Jovius latè illud explicat in suis emblematicis. Aliud Numisma quoque, apud eruditos habetur figuræ oblongæ seu ovatz, in quo vera, & simillima facies Ariosti apparet cum litteris L. A. In averfa verò parte extat casus Phaetontis affabrè efformatus, vel facies Lippæ de Ariostis, quæ fuit Opizzonis cistenfis Ferrariæ Marchionis Uxor.

N U M I S M A IV. fol. 43.

Satis affabrè cufum apparet Numisma æreum anno 1562. elaboratum. In anteriori parte extat Imago *Alberti Lollii* clarissimi Oratoris Ferrariensis, litteris additis, nomen, & cognomen explicantibus. Averfa pars duas exprimit effigies femineas, quarum una Fortunam denotat calvam, & super parvum orbem pervolantem: pedibus alarum subsidio fulcitis. Altera Pigritiam, Otium, seu Inertiam denotat sedentem, inter spinas, & manibus comam perfricantem. Lemma est. *Obviiis Ulnis*, ex quo significatum volumus, Pigritiam, & Fortunam obviiis tantum ulnis, non vero faciebus occurrere, nec simul stare nisi per oppositum. Obiit Lollius Ferrariæ anno 1569. multa scripsit soluta oratione, & carminibus, quorum mentio est apud Borsettum T. 2. pag. 369. Ex Museo Nicolai Baruffaldi.

IN

I N D E X

RERUM NOTABILIORUM

HUIUS PRIMÆ PARTIS.

A

A <i>Academia Intrepidorum institutio pag.</i>	<u>39</u>
<i>ejus dotis assignatio</i>	<u>39</u>
<i>Academia aliquot Ferraria</i>	<u>39</u>
<i>Additio Herculeæ Ferraria constructa</i>	<u>31</u>
<i>Agnellius Jacobus Lector Græc. litt. primus</i>	<u>48</u> 50
<i>Rhetoricæ</i>	<u>55</u>
<i>Albericus Christophorus Lector</i>	<u>31</u>
<i>Alum cur dicatur Gymnasium Ferraria</i>	<u>25</u> —
<i>Anathomes Theatrum noviter extructum</i>	<u>48</u>
<i>Lectiones pro turno Lectorum habende</i>	<u>48</u>
<i>Anglia Schisma</i>	<u>32</u>
<i>Archidiaconatus Ferraria de jure Collegii</i>	—
<i>Doctorem Juristarum</i>	<u>28</u> 29
<i>Arienti Joseph Canonici</i>	<u>49</u>
<i>Ariostus Gabriel. Ejus carmina</i>	<u>32</u>
<i>Ludovicus coronatur</i>	<u>32</u>
<i>Ejus laudatio</i>	<u>40</u>
<i>Affociatio funerum habita per Doctores</i>	<u>27</u>
<i>Augmenta honorariorum pro Lectoribus</i>	<u>51</u>
<i>De Auria Nicolau. Ejus singulare certamen</i>	<u>32</u>

B

B Albus Alexander Finalensis	<u>36</u>
Bauchius Alphonsus J. U. D. Interfectus	<u>38</u>
Bandellius Vincentius	27
Bartolus Philippus Hieronymus	<u>44</u>
Daniel	<u>44</u>
Baruffaldus Nicolaus	8
Hieronymus	8 46 47 49 55
Dominicus	<u>44</u>
B. Beatrix Estensis. Rumor ad ejus tumulum	<u>38</u>
Bellaja F. Nicolaus Sac. Tho. Lector	<u>49</u>
Belvedere ejus descriptio	<u>35</u>
Bidelli officium	25 26
Bojardus. Petrus Episcopus Ferraria	21
Bonifacius IX. Papa Studium Ferr. instituit	<u>17</u>
Ejus Bulla de Emphiteusi	17
Bouonienfis Universitas Ferrariam translata	14
Borsettus Andreas supplevis opus Guarini	3
Ferrantes	48
Bartbolomaeus	<u>49</u> 55
Borsis Ducis Estensis mors, & epitaphia	<u>24</u>
Boschinus Lud. Antonius J. U. D.	<u>55</u>
Brasavola Antonius Musa	<u>46</u>
Brutturi Hieronymus Soc. Jes.	<u>36</u>
Bulla Vitelliani Papa pro Civitate Ferraria	<u>57</u>

C

F. C Aesaron Ord. Servorum	23
Caj Valii Inscriptio antiqua	8
Calcagninus Calius	<u>31</u> <u>32</u> <u>36</u> <u>41</u>
	Cal.

<i>Calvini fuga</i>	36
<i>Carbonus Ludovicus</i>	23
<i>Carolus V. Imp. ejus diploma pro Univ. Ferr.</i>	32
<i>Caroli Galliarum Regis funus</i>	38
<i>Castaneus Medicus</i>	38
<i>Castreacanius Franciscus Canonicus</i>	49
<i>Cathedra Ecclesiastica Historia instituta</i>	48
<i>Cathedra Rhetorica perpetuata</i>	48
<i>Cathedra linguae sanctae erecta</i>	54
<i>Cathedra linguae graecae instituta</i>	48 <u>50</u>
<i>Cathedralis Ecclesia Ferraria descriptio</i>	48
<i>Cercorum oblatio facta Ecclesiae Ferrariensis</i>	29
<i>Centones quid sint</i>	39
<i>Cibitè Joseph J. U. D.</i>	49
<i>Clemens VIII. Ferrariam privilegiis dotavit</i>	39
<i>Cimegottus F. Bernardus Lector</i>	53
<i>Collegium in quo differat ab Universitate</i>	14
<i>Collegium Artium Mechanicarum</i>	16
<i>Collegium Serra Ferraria</i>	40
<i>Collegium Romanum</i>	40
<i>Collegium Campionis</i>	40
<i>Collegium Penna</i>	45 46
<i>Collegiorum aedes in Episcopatu restaurata</i>	<u>51</u>
<i>Conceptionis Immaculatae controversia</i>	<u>27</u>
<i>Concilii Ferrariensis pictura</i>	<u>7</u> 8 <u>22</u>
<i>Concordia inter Commune Ferraria, & Alphon. Ducem</i>	31
<i>Controversia inter Bononien., & Ferrariensis</i>	<u>46</u>
<i>Coronatio Ludovici Ariostii</i>	32
<i>Corradus Joseph Alexand. Lector</i>	<u>53</u>
<i>Crivellentus Joseph J. U. D.</i>	<u>49</u>

D

D ecretum compromiss. inter Ducem Sabaud.	
& Remp. Januen. Ferrariensi Universi-	
tati commissum	44
Decretum pro libertate Ecclesie Ferrarien.	47
Decretum favore Universit. Ferrarien.	46
Documenta in fine Historie collocanda	28 29

E

E phemerides Studiorum Ferrarien.	47 49
Epidemia Ferraria	14
Episcopus Ferrariæ Magnus Cane. Universitatis	47
Epitaphia Nicolai <u>March.</u> Estensis	22
Estensium Imperium	28

F

F acinus Nicolaus Orret. Medicus	33
Favallius Cesar Parisius J. U. <u>D.</u>	48 52
<u>Ferraria</u> Encomia. Vituperationes	12 13
Devolutio ad S. Sedem	38 39
Ferrus Fabritius Pb. Med.	52
Festi Labilli Inscriptio	11
Finius Daniel	32 38
Folegattus F. Dominicus Lector	51
Forum Allieni	9
Freguleus M. Ant. Advocatus	48 51
Froldo quid significet	41
Funerum associatio	27

Gari-

G

G Aribaldus F. Pius Felix	58
Gymnasium Ferrariense a Federico Imper.	
Bononia Ferrariam translatum	13
Graeci nunquam domini Ferraria	10
Græcarum literarum Cathedra restituta	48
Grammatica in Universitatibus non legitur	20
Gratiadei Hercules Adv. illi demandata sunt	
negotia Studii restaurandi	33
Hippolytus	30
Guarinus Jacobus	3
Guarinus Veronensis Ferraria conductus	21
Ejus carmina in Ferrariam	21
Ejus domus adificata	31
Guasculus Christophorus ejus singulare certamen	22
Gymnasii Ferraricæ prima sedes	15
Ejus vera Epoca	17 19

I

I Incendia refugium sunt pro iis qui documenta	
legitima non habent	13 16
Inscriptio Hierocomii in carceribus	38
Inscriptio in Æde Collegiali Notariorum	44
Inscriptio Ant. Musæ Brasarvæ	46
Joannes Minorita scriptor Annal.	23
Judicium sapientum Ferr. Residentia vetus	48
Eorum series	56
Julius II. Papa in Alp. ducem Ferr.	31
Justinus Franciscus Anatbom. lector	50

Lana

L

L Anxonus Ioseph. lector prima Sedis	53	54	55
Lectores extranei utiles in Universitat.	42		
Lectura Summa Rolandina	43		
Lectura sacra Pagina excitata	47		
Lectura Lingua sancta	48		
Lectura Rethorica perpetuata	48		
Leonia Hereditas	44		
Libra Marchesana qua	30		
Ligorius Tyrrhus laudatus	9		
Lombardus Ioseph. Not.	44		

M

M Ajus Franciscus Med. lector	51		
Malucellius Ioseph. Not.	44		
Malvetius Benedictus Med.	53		
Marchesana Vida libra			
Maresta Alphonfus	56		
Marius Jo: Bapta. lector	51		
Martelli Georgius Med. Conventuatur	52	53	
Maximiliani Imp. funus	38		
Melocheri F. Bonaventura lector	54		
Metropoliticum Jus Ecclesie Ravenn.	47		
abrogatum.	47		
Minorita F. Joannes Annalista Ferr.	23		
Modena F. Antonius Maria lector	50		
Moneta Ferrariens. descriptio	30		
Montanus Jo: Bapt. <u>S. J.</u>	36		
Muratorius Ludovicus <u>Antonius</u>	11		
Musica laudatur	15		

Nal-

N

N <i>Allius Dominicus Not.</i>	44
<i>Nigrifolius Petrus Not.</i>	44
<i>Franciscus Maria Med.</i>	46 50 52
<i>Noventi descriptio</i>	24

O

O <i>Ratorium S. Luca restauratum</i>	38
<i>Oratorium Rosarii</i>	37
<i>Oratorium S. Crucis</i>	37
<i>Orret Facini Nicolaus Medicus</i>	33

P

P <i>Acthiarinus Ludovicus ejus Testamen.</i>	28
<i>Padi Fl. Intumescentia</i>	42 50
<i>Paleologi Numisma</i>	8
<i>Palmerius Hippolytus S. J.</i>	96 37 54
<i>Paradis Palatium pro scholis assignatum</i>	37
<i>Patres Soc. Jesu Ferraria</i>	36
<i>Testimonium Civitatis pro illis</i>	37
<i>Passar da Pomposa a Milano</i>	40
<i>Pharmacopaa Nigrifolii Ferrarien.</i>	50
<i>Pharmacopolarum visitatio</i>	42
<i>Pisanus M. Antonius J. U. D.</i>	50
<i>Tordenoni Jo. Antonius Pistor</i>	33
<i>Palatium vide Paradisus.</i>	
<i>Palatium vide Belvedere</i>	
<i>Priscianus Peregrinus</i>	31
<i>Privilegium Caroli V. Studio Ferr. elargitum</i>	32

Pri:

<i>Privilegia Protomedicis concessa</i>	50
<i>Publius Tupius Med. ejus monumen.</i>	10

Q

<i>Q</i> <i>uestiones curiosa physica soluta in</i> <i>Gym. Ferr.</i>	52

R

<i>R</i> <i>egillus v. Pordenonus</i>	33
<i>Residentia Magistratus Ferraria</i>	41
<i>Rhetorica Cathedra perpetuata</i>	48
<i>Riccus Franciscus J. U. D.</i>	55
<i>Righettus Antonius Franciscus lector emeritus</i>	50
<i>Rossi F. Laurentius</i>	49
<i>Rotulus seu Rotulum quid significet</i>	25

S

<i>S</i> <i>alicetus Bartholomeus</i>	16
<i>Scamna Gymnasii concremata</i>	31
<i>Schisma Anglicanum</i>	32
<i>Scholę publicę in Talatio Paradisi</i>	37
<i>Restauratę</i>	33
<i>In Oratorio S. Crucis</i>	19
<i>Scrutinium per fabas albas, & nigras</i>	53 54
<i>Scutellarius Franciscus. J. U. D.</i>	50
<i>Sigillum Universitatis Juristarum</i>	19
<i>Sirverius Hippolytus S. J.</i>	54

<i>Societas Jesu Ferraria</i>	36 37
<i>Solidi Ferrariens. valor</i>	30
<i>Somascha Cl. Regg.</i>	45
<i>Statua Alberti March. Esten.</i>	17 18
<i>Statua Ducales in Platea Ferraria</i>	22
<i>Statuta Misericordia</i>	20
<i>Statuta non semper compendiose enunciata</i>	28
<i>Statuta Scholarium Artistarum</i>	48
<i>Stemmata lectorum appensa in Scholis</i>	46
<i>Studium. Vide Gymnasium vel Universitas.</i>	
<i>Sturati Jo. Antonius Lector</i>	55
<i>Summa Rolandina, & ejus lectio</i>	43

T

T <i>Affonius Co: Alphonsus</i>	38
<i>Taxa Pharmacopolarum</i>	49
<i>Tbebaldeus Antonius Poeta</i>	24
<i>Templi majoris Ferraria descriptio.</i>	48
<i>Tertiarius pro Tertiaria usurpan.</i>	44
<i>Theatra Ferrariensia</i>	39
<i>Theatrum Anatomomicum novum</i>	48
<i>Tornamenta Ferraria</i>	37
<i>Travini Dominici Ecloga</i>	47
<i>Tribunatus Ferraria descriptio</i>	41
<i>A Turre F. Angelus Dominicus Ord.</i>	
<i>Prad.</i>	48 52

V

V Accarius F. Henricus lector	50
Joseph Med. D.	46 47
De Valentia Lodovicus Patavinum accersitus	29
Veritas non semper expedit, ut dicatur	39
Vici septem per Agrum Ferrarien.	8
Villa Antonius Soc. Jes.	37
Vinea Cetus laudas Langonum	52
Vitelliani Privileg. pro Ferrara	9 57
Universitas Ferraria Vide Gymnasium.	
Voltolina Petrus Dominicus Medicus	49

F I N I S.

FERRA-

ERRATA CORRIGE.

fol.	linea		
33	17	plasmata	sphalmata
35	4	Ferarriam	Ferrariam
11	20	<i>Inscriptio</i> FESTI LABIRI exscribi debet hoc pacto.	

FESTO. LABIRI. PRIMIGE. DELIC.

Parva sub hoc titulo Festi sunt ossa lapill.
(sic)

Quem afrens fato condidit ipse pater:
Cetera prout jacent ibi legantur.

*Vidit P. D. Philippus Premoli Clericorum Regularium Sancti Pauli,
& in Ecclesia Metropolitana Bononia Penitentiarius pro San-
ctissimo Domino Nostro Benedicto XIV. Archiepiscopo Bononia.*

Die 5. Julii 1740.

AD Excellentissimum Dominum D. Hieronymum Hilarium Clerici
J. U. D., ac S. Theologiae Lectorem Publicum, nec non Sancti
Officii Consultorem, ut videas pro Sancto Officio, & referas &c.
De Ordine Reverendissimi Patris Inquisitoris Generalis Bononia.

*F. Joseph Paulinus Rogerius Provicarius Sancti Officii Bo-
nonia &c.*

Vidi, & admitti posse censui hac die 30. Julii 1740.

Hieronymus Hilarius Clerici Sanctiss. Inquisitionis Consult.

Attenta retrospectiva attestations.

Imprimatur

*F. Thomas Maria de Angelis Inquisitor Generalis Sancti Officii
Bononia.*

HA 9 2018564